

madártávlat

Természetvédelmi folyóirat

1995. május-június

MADARAK ÉS FÁK NAPJA

'95

A budapesti Petőfi Csarnokban 1995. május 10-én 9--12 óráig zenés gyermekműsor, óriás báb, természetvédelmi vetélkedő, kézműves foglalkozások, természetismereti csillagtúra a Városligetben, faültetési akció. A rendezvényen részt vesz dr. Baja Ferenc környezetvédelmi miniszter és dr. Tardy János helyettes államtitkár is.

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Madarak és Fák Napja

1994-ben a környezetvédelmi miniszter rendeletben írta elő, hogy ezentúl minden május 10-ét szenteljék a Madarak és Fák Napjának. Magyarországon tehát május 10. a Természet ünnepnapja lett. No nem piros betűs ünnep, mégcsak nem is tanítási szünet, de végre egy napon az egész országban szó esik a természetről és védelme fontosságáról. A döntés nem új, hiszen már 1906-ban egy földművelésügyi miniszteri rendelet kötelezővé tette a Madarak és Fák Napja megünneplését, majd egy 1982. évi törvényerejű rendelet egyik szakasza is hasonlóképpen rendelkezett.

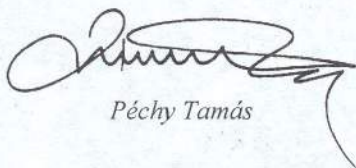
Vajon mit jelenthet, mit kellene jelentsen ez a ma emberének, annak a XX. századi polgárnak, aki az ezredfordulón élt dédapjához képest messze szakadt a természettől, akinek létét betölti a dűbörgő és természetet faló technikai világ, vagy annak a gyerekeknek, aki hovatovább nem ismeri még a háziállatokat sem, és a természettel csak a könyvek lapjain vagy a televízió képernyőjén találkozhat.

Az 1900-as évek polgárai egy sokkal lassúbb, természetbarátabb világban éltek, még csak nem is gondoltak arra, hogy valaha fontos lesz a természet egészének védelme, nem hallották, olvasták nap mint nap, hogy fajok pusztultak ki vagy kerültek a kipusztulás szélére, és közülük még csak kevesen látták, hogy a technikai fejlődés milyen rohamléptekkel és kegyetlenül fog elbánni az erdőket, a vizekkel, az ott élő élőlényekkel, a természet egészével. Ennek ellenére komolyabban vették az őket körülvevő természetet, jobban tisztelték, jobban értették az összefüggéseit, csodálták annak szépségét és ennek megfelelően kellő súlyt adtak annak ünnepelték a Madarak és Fák Napját.

Aztán ahogy az ember egyre több technikai vívmánnyal büszkélkedhetett, ahogy egyre inkább hitte, hogy léte nem függ a természettől, a természet óvása, féltése eltűnően volt. Ma egy kicsit megint mások vagyunk. A világ kezdi megelégedni a technikai vívmányokat, a mai ember menekül a néhány évtizede még oly büszkén épített városokból, és próbál közelebb kerülni a természethez, mert rájött, hogy a gyárak, az autók, a repülőgépek nem csak az erdőket, a vizeket, az állatvilágot falják fel, hanem magát az embert is.

Ennek a felismerésnek a felgyorsításában lehet jelentős szerepe május 10-nek, a Madarak és Fák Napjának, amikor egy napot annak szentelhetünk, hogy minél többet és minél többeknek beszéljünk a természet szépségéről, az érte való aggodásról, a természet fennmaradásának jogáról. Rajtunk múlik, hogy ezt hogyan csináljuk, akik hivatásosként vagy amatőrként, elkötelezettként vagy csak a természet tisztelőjeként veszünk részt e nap rendezésében, szervezésében. Rajtunk múlik, hogy ez a nap ne csak egy kipipálható feladat legyen, hanem élmény és elgondolkodtató a gyerekeknek, töltsük meg azzal a tartalommal, ami végre méltó helyére emeli.

Ez alatt a közel kilencven év alatt hihetetlen sebességgel irtottuk ki az erdőket, törtük föl a réteket, szennyeztük a vizeket és a levegőt, kíméletlenül és semmibe véve romboltuk természetes környezetünket. Aztán az utóbbi években – különösen a fejlett államokban – elindult egy folyamat, és az emberek egyre inkább kezdtek odafigyelni a természetre. Sajnos ma Magyarországon ez a felismerés még nem népszerű. A ráncszakadt nagy szabadság révén egyelőre csak a pénz csengését halljuk meg és nem a figyelmeztető szavakat. Ezért rendkívül fontos, hogy legalább ezen az egy napon mindenhol és minél többen emeljünk szót a természet szépségének létjogosultsága, védelme érdekében. Beszélni és beszélni kell róla, mert a pénz hajszolása közben odajutunk, mint a gazdag nyugati államok, ahol már nem hallani békabrekegést, ahonnan eltűntek a gólyák, ahol az állatvilág maholnap már csak rezervátumokban lesz látható. Beszélni kell róla: minél többen belássák és felismerjék hogy a kíméletlen környezetrombolás, a természeti értékek eltüntetése ma már az ember létét fenyegeti.

Péchy Tamás

TARTALOM

aktuális	
Az éticsiga-kérdés	2
bemutajuk	
A testvérgyilkos kis békászósas	3
megkérdeztük...	
Beszélgetés Bank Lászlóval	5
gyakorlati természetvédelem	
Veszélyeztetett kételtünk, az alpesi göte	7
Pusztai ölyv műfészekben való költése	9
Pótszülők lettünk	10
A szalakótáról	11
botanika	
Káka, zsióka, harmatkása és a többiek	12
ami nem madár	
Ősi „ellenségünk”, a kígyó	13
A rejtélyes életű barna varangy	15
mozaik	16
Albániai útiélmények	16
mme-hírek	
Barátságban a természettel	17
„Madártábor”	18
Túzóokvédelmi Tábor	19
PKMK	19
Felhívás	19
postaláda	19
rejtvény és hirdetés	20
csipogó	
Mindentudó Benedek	21
Fotósuli	22
Rejtvény	24

A címlapon: Szalakóta.
Vadász Sándor felvétele.
A hátlapon: Gyurgyalg.
Péchy Tamás felvétele.

madártávlát

Az MME kéthavonta megjelenő folyóirata.

Főszerkesztő: Schmidt Egon

Művészeti szerkesztő: Janca Ákos

Művészeti tanácsadó: Muray Róbert

Képszerkesztő: Péchy Tamás

Szerkesztőbizottság:

Dr. Kalotás Zsolt, Kállay György,

Márkus Ferenc, Nagy Szabolcs,

Péchy Tamás, Dr. Szép Tibor

Szerkesztőségi titkár: Dohán Zsófia

Kiadja:

Magyar Madártani és

Természetvédelmi Egyesület (MME)

Felelős kiadó: Kállay György

Felelős terjesztő: Harangi István

Szerkesztőség:

1121 Budapest, Költő u. 21.

Levélcím: 1536 Bp., Pf. 391.

Telefon és fax: (1)175-8327

Telex: 226115

E-mail: postmaster@mme.zpok.hu

Kéziratokat nem örzünk meg

és nem küldünk vissza.

Nyomás: Kanalgém Kft.

46/95

ISSN 1217-7156

Védett állat kereskedelmi forgalomban?

Az éticsiga-kérdés

Az éti csigát védetté nyilvánítottuk 1992 tavaszán. A természetvédők megnyugodtak: végre befejeződött a csiga-gyűjtés. Nem így lett.

A „csigások” kétségbeestek: egy tollvonással tönkretették őket. Az ő félelmeik is feleslegesek voltak.

Ahhoz, hogy megértsük, miért került sor erre az intézkedésre, és mit jelent ez a gyakorlatban, vissza kell mennünk az 1970-es, '80-as évek eseményeire. Az éti csiga (*Helix pomatia*), mint köztudott, kedvelt csemege a dél-európai országokban, például Franciaországban, és fokozatosan népszerűvé vált más nyugat-

európai országokban is. Egy magára valamit is adó étterem ma már Magyarországon sem tesz le az asztalra egy étlapot valamilyen csigából készült étel nélkül.

Emiatt a nagy kereslet miatt a tőlünk nyugatabbra fekvő országokban az 1960–70-es évekre az éticsiga-állomány már annyira lecsökkent, hogy védelem alá kellett helyezni, és be kellett tiltani a gyűjtést. Ettől azonban az igény még megmaradt, és a felvásárlás a kelet-európai országokba tevődött át. Magyarországon részéről ezt kezdetben a Mavad bonyolította. Megszervezte a gyűjtést, fel-

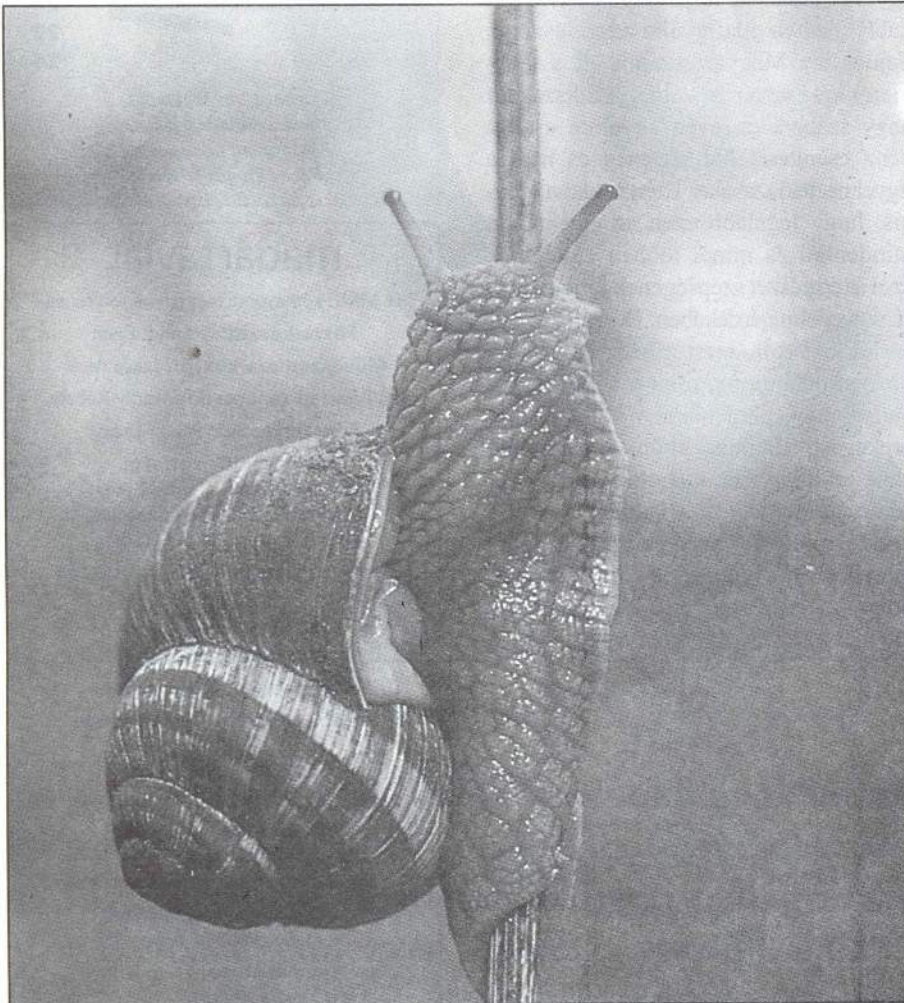
vásárlást, kiszállítást, és elkezdtek a feldolgozó üzemek létrehozását. A '80-as évek elején a kivitt mennyiség 2–3 ezer tonna volt évente. Ez az elkövetkező időszakban egyre nőtt. A '80-as évek második felében a gazdasági élet egyre nyitottabbá válásával lehetőség nyílt arra, hogy más cégek is bekapcsolódjanak a csigaexportba. Ennek több következménye is lett:

- a begyűjtött és kiszállított mennyiségek ellenőrizhetetlenné váltak, senki nem tudta, hogy hány cég és magánember dolgozik ezen a területen;
- az ország gazdasági érdekei is sérültek azzal, hogy a vállalkozók egymás alá licitáltak, hogy eladhassák termékeiket, jelentős árcsökkenést okozva ezzel a „csigapiac”;
- egyre több csigát gyűjtöttek be;
- maga a Mavad is (1987–88-ban) 7–8 ezer tonna csigát szállított ki évente.

Mindezek következtében egy mindenki számára kedvezőtlen és hosszú távon fenntarthatatlan helyzet alakult ki.

A KTM Természetvédelmi Hivatalát természetesen a csigák sorsa izgatta. Az ország egyes területein az állatot egyértelműen túlgyűjtötték. Ugyanakkor, mivel nem volt védett, semmiféle jogunk nem volt arra, hogy ebbe a kérdésbe beleszóljunk, vagy bármiféle szabályozást kezdeményezzünk. Ezért döntöttünk úgy, hogy az éti csigát védetté kell nyilvánítani, és ezzel a vele kapcsolatos rendelkezési jogot megszerezni.

A jogi formások elintézése majdnem fél évet vett igénybe, és szerencsétlen módon a rendelet pont a gyűjtési szezon kezdetekor, valamikor márciusban jelent meg, hatalmas pánikot keltve az érdekeltekben. A feszült helyzetet azonban a nemzeti parkokban és a természetvédelmi igazgatóságokon dolgozó kol-

Éticsiga

Fotó: Péchy Tamás

légáink, valamint az akkor alakuló Csigatenyésztők és Forgalmazók Országos Szövetsége segítségével sikerült megoldanunk.

Természetvédelmi szempontból két fő probléma merült fel: a túlgyűjtés és a kisméretű, még nem ivarérett állatok begyűjtése. Ezért abban állapodtunk meg az érdekeltekkel, hogy az évi begyűjtött mennyiséget 3000 tonnára korlátozzuk. (Ezt a mennyiséget szállította ki a Mavad hosszú éveken keresztül, és úgy tűnt, ezt még károsodás nélkül elviselte az állomány.)

Kizárólag a 30 mm-nél nagyobb házú állatok gyűjthetők. Erre a méretkorlátozásra azért van szükség, hogy ne a fiatalokat, hanem az ivarérett, már legalább egyszer petét rakó állatokat gyűjtsék be.

A petézést nem csak méretbeli, hanem időbeli korlátozással is szeretnénk biztosítani. Ezért a gyűjtést minden évben csak június 15-ig engedélyezzük, hogy utána az állatok zavartalanul szaporodhassanak.

Az említett szövetségből azóta megalakult Éticsiga Terméktanács tagjai (a begyűjtött mennyiségek arányában) vállalták, hogy biztosítják az anyagi fedezetét egy rendszeres országos felmérésnek. Ezt független szakértők végzik. Az 1993–94-es eredmények az 1990-ben végzett vizsgálatokhoz viszonyítva még csak óvatos becslésekre jogosíthatnak fel bennünket. Úgy tűnik, az engedélyezett mennyiségek nem okoznak károsodást az állományban. Ha ennek a továbbiakban bármilyen jelét tapasztaljuk, a mennyiséget csökkenteni fogjuk, illetve szükség esetén a csigagyűjtést betilthatjuk.

Ez a háttér tehát a védetté nyilvánításnak. Ezzel egy eddig nálunk szokatlan helyzet állt elő, mégpedig az, hogy egy védett állat rendszeres kereskedelmi forgalomba kerül. Ez talán az első konkrét esete a „fenntartható hasznosítás” napjainkban oly divatos, de véleményem szerint rendkívül szubjektív és veszélyes elvénél.

Reméljük, hogy nálunk ezt az elvet valóban a természetvédelmi célok uralma alatt sikerül megvalósítanunk, és a csigát mind az élővilág, mind a belőle élő emberek számára hosszú távon fenntarthatjuk.

Dr. Rodics Katalin

bemutatjuk

A testvérgyilkos kis békászósas

A Földünket benépesítő, kerekén 8600 madárfaj fészkelési szokásai, fiókanevelése között bőven találunk különleges példákat. Gondoljunk csak a sarlósfecske-re, amelynek fiókái akár hetekig is életben maradnak táplálék nélkül. Fészkelő madaraink közül előkelő helyet (ha nem az elsőt) szerezne a békászó sas, fiókáinak különleges viselkedése alapján. A fészkalj ugyanis rendszeresen két tojásból áll, de a két fiókából csak egy repül ki, mivel a másikat testvére megöli. Ezt a tulajdonságot a bibliai Káin–Ábel testvérgyilkosság alapján káinizmusnak nevezték el.

A tojó általában 1–2 (ritkán 3) nap különbséggel rakja le tojásait, de már az elsőt elkezdi kotlani. Ennek megfelelően a két fióka is 1–2 nap különbséggel kel ki. Amikor a második is napvilágot lát, nagyobb testvére már majd' kétszer olyan súlyú, mint amikor kikelt a tojásból. Megmagyarázhatatlan agresszivitással viselkedik testvére iránt, amint meghallja csipogását, elkezd csípdesni. A legtöbb e-

setben a kisebb és alaposan megfélemlített testvér úgy pusztul bele az ütlegetésbe, hogy rövid élete során egyetlen falatot sem evett.

Persze nem mindig megy ilyen simán „Káinnak”, gyakran még egyhetes korukban is verekednek, végül azonban az

Fészekbe helyezés előtt Fotó: Haraszthy L.

elsőnek kikelt fióka győz, kisebb testvére pedig menthetetlenül elpusztul. Hideg, esős időben a szülők szinte egész nap melegítik a fiókákat, ilyenkor azok nem tudnak verekedni, ezáltal „Ábel” élete meghosszabbodik.

Égészen kivételesen előfordul, hogy mindkét fióka életben marad. Különös módon agresszivitásuk kb. négyhetes korukra – amikor elveszítik fehér pihetollaikat és barna színűvé válnak – megszűnik. Ha valamilyen módon – pl. emberi segítséggel – átvészelik a kritikus első hónapot, utána már békésen üldögelnek egymás mellett, és még táplálék-szükebb napokon sem verekednek. A tápláléknak egyébként ebben a folyamatban semmilyen szerepe sincs. A néhány napos fiókák egy fél pocokkal is beérik, míg a kirepülés előtt akár két hörcsögöt is elfogyasztanak naponta. Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy nem a táplálék mennyisége szabályozza ezt a különös folyamatot. Sok ragadozó madárnál, gémféléknél gyakran előfordul, hogy a legkisebb fiókát a nagyobbak elnyomják, és az lassan éhen pusztul. Ezeknél a fajoknál azonban sosem bántják egymást az apróságok. A káinizmus nem csak a kis békászósasnál ismert, hanem további

Már csak egy fióka van

Fotó: Péchy Tamás

Teljes a békesség

Fotó: Haraszthy László

kb. tíz, nagyobb testű ragadozó madárnál. A feketesasnál és a kaffersasnál csak úgy, mint a kis békászósasnál, mindig bekövetkezik a testvérgyilkosság, ha két fióka kel ki. Más fajoknál (pl. héjasas, egyes rétisasfajok stb.) csak esetenként fordul elő.

Vajon mi lehet a biológiai magyarázata ennek a különös jelenségnek? Vajon miért a néhány napos fiókákra bizza a természet e furcsa folyamatot? Szándékosan nem szelekciót említek, mert nem arról van szó, hogy győz az erősebb, életképesebb, a gyengébb pedig elpusztul, ugyanis mindig az győz, amelyik előbb kel ki. Miért nem úgy szabályoz a természet, hogy a tojó eleve csak egy tojást rak? Rögtön rá lehetne vágni a választ: két tojásból nagyobb biztonsággal kel ki egy fióka, mint egyből. Ez bizonyosan igaz, de a kígyászölyvnek és sok más fajnak mindig csak egy tojása van. Ráadásul az sem igaz, hogy a másodiknak kikelő fióka valamivel is kevésbé

lenne agresszívabb, életképesebb testvérénél. Kísérletképpen több fészekből is kivettük és két hétig mi neveltük az elsőnek kikelt fiókákat. Amikor visszahelyeztük, fiatalabb és kisebb súlyú testvéreik bizony alaposan helybenhagyták őket, olyannyira, hogy ha azokat ismételtelen nem vesszük ki a fészekből, aligha érték volna meg a következő napot.

Annak ellenére tehát, hogy a fogságban nevelt fiókák megőrizték súlykülönbségüket, agresszivitásuk elmaradt fészekben nevelődött testvéreikétől. Védelmi célból végzett második fiókamentésünk során ezért azután az első egy hónapban kétszer is megcseréltük a fészekben és az otthon nevelt fiókákat. Egyhónapos korukban már békésen üldögéltek egymás mellett a fészekben. Ezzel az eljárással sikerült kialakítanunk egy olyan módszert, amellyel a káinista fajok mindkét fiókája úgy menthető meg, hogy azok a lehető legkevesebb időt töltsék az ember mellett, illetve a legtöbbet szüleikkel, a fészek-

ben. Magyarazatot – másokkal egyetemben – a káinizmusra mi sem tudunk adni. Vannak ugyan nagyon jól hangzó, tudományosan alátámasztott elméletek (és cáfolataik), de az igazi okot ma még nem tudjuk. Reméljük, hogy a kis békászósas állománya sosem jut olyan kritikus helyzetbe, hogy a fenti módon kellene növelni a kirepült fiókák számát. Ha ez – akár ennél a fajnál, akár másiknál, melyiknél a káinizmus előfordul – mégis bekövetkezne, birtokunkban van egy módszer, amivel beavatkozhatunk.

Nem szabad azonban megfélekednünk arról, hogy ilyen vagy más, rendkívül idő- és pénzigényes eljárással madárvilágunknak csak néhány tagját óvhatjuk meg. Sokkal biztosabb eredményt érhetünk el, ráadásul egyszerre sok fajnál, ha élőhelyük fennmaradását biztosítjuk – és közben félszemmel azért odafigyelünk az olyan különlegességekre is, mint a kis békászósas.

Haraszthy László

*az MME Baranya megyei
Helyi Csoportjának elnökét*

Beszélgetés Bank Lászlóval

– Azt hiszem, hogy a Baranya Megyei Helyi Csoport egyike az MME legjobb HCS-inek, és talán a legjobban tükrözi az egyesület előrehaladását. Hogyan sikerült kiemelkednie a többi HCS közül? Hogy teremtették meg ezt a szervezettséget, hiszen az elmúlt évig nem volt főállású dolgozótok.

– Amikor 1980-ban beléptem az egyesületbe, a központ megküldte az akkori HCS-vezetőség nevét és címét, hogy vegyem fel velük a kapcsolatot. Írtam egy levelet a titkárnak. Már 8 hónap múlva választ is kaptam egy papírfecni, tele helyesírási hibákkal. Akkor elgondolkodtam azon, hogy ez-e a Madártani Egyesület. Elmentem az egyik klubnapra is, ahol néhány ember lézengett. Gyakorlatilag azzal telt el az idő, hogy megbeszélték, ki mennyi nagy kócsagot látott. Ez egy alkalommal még elmegy, de a negyedik után azt mondtam magamban, hogy mivel itt színvonalas vezetés nincs, és a végzett munka sem igazán hatékony, valamit tenni kell, át kell formálni a csoportot ahhoz, hogy a természetvédelem iránt elkötelezett és jól működő szervezet legyen. A következő másfél év alatt tagként belevetettem magam a szervezési munkába. Ezalatt körvonalazódott, hogy kikre lehet számítani az akkor kb. 130 fős gárdából. Ez talán 15 fő volt. A célom egy tagságcentrikus csoport kialakítása volt, mert úgy gondolom, ha a tagsággal hatékonyan foglalkozunk, az mindenképpen pozitívan hat vissza a munkánkra. Egy kérdőíves felmérést készítettünk arról, hogy a tagok milyen munkákban tudnak és hajlandóak részt venni. Idővel eldőlt, hogy az illetők az általuk jelzett feladatok elvégzésére alkalmasak-e. Amennyiben igen, elkezdünk őket megbízni feladatokkal.

Ebben az időben főleg faunisztikával, madárgyűrűzéssel, szinkron megfigyelésekkel foglalkoztunk. 1981-ben kezdtük el a sumonyi tábort kiépíteni. Az új belépők között akkor is nagyon sok volt

a fiatal, a belépők mintegy 70%-a mindig a 18 éven aluliakból tevődött ki. Megpróbáltuk őket rászoktatni a rendszeres munkára – és ezen nem csak madarászást értek, hanem például az említett tábor építését is –, és ezalatt összekovácsolódott egy jó gárda. Rendszeresen kaptak információt, tájékoztatást munkájuk eredményéről. A körlevelek egyre tartalmasabbak lettek. Ma már a kezdeti egykét oldalas körlevelek helyett 8–10 oldalas, sűrűn teleírt körleveleket kapnak a tagok. Ez rendkívül fontos, mert így látja a tag, hogy a saját munkája kis építőköként hogyan épül be a HCS munkájába. Egy ifjúságnevelési programot is elkezdtünk, ez főleg a megyei iskolákkal való kapcsolatfelvételt jelentette, például az *MME Faliújságja* révén. Ez egy jó példa arra, hogy hogyan lehet szélesíteni az ismertséget. Annak idején 20 iskolával indultunk, s ma már 100-zal tartjuk a kapcsolatot. Közülük 27 tagja is az egyesületnek. Gyakorlatilag egy természetvédelmi oktatóközpontként is működünk.

Kialakult egy stabil helyi csoport, a mai fizető taglétszám mintegy 640 fő. Meggyőződésem, hogy ezt annak köszönhetjük, hogy tagcentrikusak maradtunk, sőt rendkívül fontosnak tartottuk a tagsággal való folyamatos és állandó törődést. Mindezt úgy értük el, hogy nem volt főállású alkalmazott a csoportnál.

Én elsősorban hétvégeken értem rá, havonta egyszer tudtam kimenni terepre. Nagyon sokat számított nekem a személyes kapcsolat, ha valaki vidéken vállalt egy munkát, akkor mindig lementem hozzá, megbeszéltem vele, mit, s hogyan kell csinálni. Azt hiszem, hogy ezzel is sikerült az embereket leláncolni, annak ellenére, hogy a lemorzsolódás folyamatos volt. Véleményem szerint jó, ha 10 emberből 3 megmarad tartósan az egyesületben. Általában nagyon sok a felszínes érdeklődésű ember, akik aztán néhány év alatt lemorzsolódnak, ha nem foglalkozunk velük és ha nem terejük helyes irányba a munkájukat. Ez a záloga annak, hogy hosszú távon is tagjai maradjanak az egyesületnek. Tehát az első időben havonta egyszer, később minden hétvégén egy napot voltam terepen, a nyolcvanas évek végétől már minden hétvégét kint töltöttem, majd munkaidőben is egyre többet ezzel foglalkoztam, hiszen egyre több és több volt a feladat. Ekkor már láttam, hogy még tovább kell

lépni, mert ellenkező esetben megáll a dolog egy szinten, és nem fejlődik tovább. Sumonnyal is így kezdtük, volt egy nagy mocsár és három háló, ma van egy kiépített tábor, madárvárta, harmincnégy háló, és a korábbi négyhetes helyett most egy kilenches táborban nem 600 hanem 11000 madarat fogunk évente.

Ugyanilyen fejlődés látszik a védelmi programoknál is. Van egy jól működő, füves élőhelyek kutatásával foglalkozó munkacsoportunk. A kétéltű- és hullóvédelmi munkacsoportunk segítségével az idén már fogunk tudni béka-mentést végezni. Denevérvédelmi programunk szerintem egyedülálló az országban. Különböző táborainkban évente 2–300 gyereket fogadunk.

Ezeknek a programoknak az a célja, hogy községhatárok szerint ismerjük az adott terület értékeit, mert sok kérdés alapvetően önkormányzati szinten fog eldőlni. Ha mi adjuk (esetleg eladjuk) a polgármestereknek az adatokat, akkor fogadókészség esetén az adott igazgatási területen nagyon sok mindent el lehet érni. Négy éve „bombázzuk” a polgármestereket különböző levelekkel. Ma már érezhető ezeknek a hatása, egyszer-egyszer megcsörren a telefon, hogy szeretnének védetté nyilvánítani bizonyos területeket, mit tudunk róluk, mi a véleményünk, hogyan kell ezt csinálni stb. A polgármestereknek megszerveztük a Természetvédelmi Akadémiát. Ezen az előadássorozaton kifejezetten az őket érintő kérdésekről volt szó, s véleményem szerint még közelebb kerültünk egymáshoz.

– Már több mint egy éve főállásban végzed mindazt, amit eddig társadalmi munkában végeztél. Mi a tapasztalatod, és vajon így marad-e egy kis szabadidőd?

– Túl sok minden nem változott azzal, hogy főállású lettem, hiszen hétköznap most is csak keveset tudok terepre járni. A programok egyre több és több adminisztrációt követelnek, s ezt nagy részt egyedül kell csinálnom. Ebben a konstrukcióban viszont valóban hatékonyabban és többet tudok foglalkozni a HCS ügyeivel. Mindezzel együtt semmivel sem dolgozom kevesebbet, mint amikor a főállásom mellett csináltam, csak most társadalmi munkában is azt csinálom, amit főállásban.

Azt azonban el kell mondanom, hogy a tagsággal való foglalkozás azért megy

jól, mert a központtól lényegében elkülönítettük magunkat. Sajnos nagyon hamar rá kellett jönnünk, hogy túl sok segítségre nem számíthatunk, sem anyagiilag, sem egyebekben, sőt esetenként inkább hátrányt jelentett az, hogy a központ belebeszél olyan dolgokba, amelyeket kezdettől fogva jobban csináltunk, mint ők. A fő probléma, hogy a központ által ígért és küldött dolgok mindig késnek és rendszertelenek. Márpedig a tag várja a körlevelet, az értesítést, az újságot, akkorra, amikor megígérték neki. Sajnos azonban a központ általában nem tudja tartani a határidőket, és emiatt nekem kell magyarázkodnom. Így aztán ezeket elkerülendő, megteremtettük a saját tagkezelési rendszerünket.

– *Én visszatérnék néhány mondat erejéig arra, amit a központtal kapcsolatban mondtál. Már csak azért is, mert azt hiszem, hogy ennek a HCS-nek a fejlődése hasonlít talán leginkább a központéhoz, pontosabban az egész egyesületéhez. Szinte ugyanazt az utat járta végig, amit az egyesület, a semmiből, a kevésből teremtve irodát, főállású dolgozót stb. Ez azért lényeges, mert neked pontosan tisztában kell lenned a napról napra jelentkező problémákkal, az állandóan megoldandó kihívásokkal. Azt mondtad, hogy a HCS nem kapott, nem kap a központtól segítséget. Valóban így van? Mi volna a HCS „szemüvegén át nézve” a központ dolga?*

– Nos, nem teljesen úgy van, hogy a központtól nem kaptunk semmit, de én úgy érzem, hogy nem igazán helyicsoportbarát a központ. Az utóbbi egy-két évben történt ugyan némi pozitív elmozdulás, de az alapvető probléma megmaradt. A központ az anyagiakat szívesen koncentrálna magának, a munkát pedig igyekszik minél szélesebb körben decentralizálni, lehetőleg anyagi támogatás nélkül.

– *Mit jelent ez? Hogyan válhatna a központ helyicsoportbaráttá?*

– Szerintem a központnak, vagyis az MME Titkárságnak hármasszerepe van. Az első: képviselni az egyesületet az országos szervek felé – ami véleményem szerint a legjobban működik. A második: az országos programok koordinálása. Itt már vannak elmaradások, ami elsősorban információhiányban mutatkozik meg. Nemhogy a napi eseményekről, de a hónapos-féléves dolgokról sem szerzek tudomást, mert nem jön a központtól információ. A harmadik dolog igen fontos és az alapjait jelenti egy ekkora helyicso-

port-hálózattal rendelkező egyesületnek: a helyi csoportok kiszolgálása. Nos, ez szinte egyáltalán nem működik. Az a véleményem, hogy nem fordulhat elő például olyan, hogy a központ elvállal egy munkát, elvégezteti a helyi csoporttal anyagi ellenszolgáltatás nélkül, és a munkáért felvett pénzből a helyi csoportnak semmit vagy alig juttat. De más téren sem működik a kiszolgálás. Ha a helyi csoport kér egy anyagot, azt ne két hónap múlva kapja meg, hanem holnapután. Sajnos a rendszertelenül megjelenő főtítkári körlevelek sem igazán azt a cél szolgálják, amit kellene, mert például a legutóbbi is sajnálkozik, hogy milyen sok tag morzsolódik le. A tagok nem erre kíváncsiak, hanem az eredményekre. Épp az információhiány, a nehézkesség miatt morzsolódnak le. Tudom, hogy vannak nem, vagy csak alig működő helyi csoportok. A központ feladata volna ezeket felerősíteni, vagy felszámolni, és ha lehet, beolvasztani egy működőbe.

– *Az előző mondataid óhatatlanul felvetnek egy kérdést: mennyire függ egy helyi csoport léte a vezetőjétől, jelen esetben például Tőled? Ha nincs egy ilyen ember, van-e helyi csoport, s ha majd elmegy egy ilyen ember, összeomlik-e a helyi csoport? Sajnos már erre is láttunk példát.*

– Nagymértékben függ a HCS léte a vezetőtől. Itt nem elsősorban arról van szó, hogy nincs a HCS-ben több jó képességű ember, hiszen az elért eredményeink a jó csoportmunkának köszönhetőek. Az a lényeg, hogy van-e olyan ember, aki ezt a munkát mindenek fölé helyezi. Ha most nálunk váltás következne be, biztos, hogy törést okozna, mert a munkatársaim között nincs olyan személy, aki átlátja az egész területet. Ez tulajdonképpen azért van, mert kb. öt ember munkáját végzem el. Nem azért, mert mindent én akarok csinálni, hanem mert rákényszerülök. Ezen csak azzal lehet segíteni, ha szisztematikus munkával kineveljük az utánpótlást. Nálunk már van egy-két olyan tehetséges fiatal, akire az egész munkát talán még nem, de részfeladatokat rá lehetne bízni. Akár több munkát is elvégeznének, s néhány hónap dőcögéssel át tudnák venni az irányítást. Viszont azt is tudom – hiszen éveken keresztül elnökségi tag voltam, és beleláttam a többi helyi csoport életébe –, hogy a legtöbb HCS-nél egy ilyen váltás komoly nehézségeket okozna. Tudunk olyan csoportokról, ahol elment a titkár, és a csoport lényegében összeomlott. En-

nek is az az oka, hogy nem foglalkoztak kellőképpen a tagsággal, következőképpen nincs utánpótlás.

– *Szerinted mi a fontosabb, az egyes programok vagy a tagság?*

– Nagy hibának tartom, hogy indítunk egy programot, és mindjárt felveszünk rá egy főállású embert, hiszen az ő munkája is azon alapszik, hogy az általa lévő tagság hogyan fog dolgozni. Nem helyezném ugyan a programok elé a tagsággal való foglalkozást, de mindenképpen mellé. Hiszen a tagság adja majd a programvezetőt, a titkárt stb. A másik egyáltalán nem elhanyagolható előnye a széles tagságnak, hogy társadalmasítani tudjuk általa a természetvédelmet.

– *Beszélgünk még röviden a pénzről. Szerinted hosszú távon lehet biztosítani ezzel az ún. „gyűjtögető” móddal a HCS pénzügyi alapjait? Esetleg gondolkodni kell valamiféle gazdasági tevékenység beindításán? Hiszen itt már havonta jelentkező, nagy összegű kiadások vannak: munkabér, irodabér, telefon, postaköltség stb.*

– A legfontosabb: nem követtük el azt a hibát, hogy előbb felvettünk egy főállású dolgozót, amelynek fizetésére a gatyánk is ráment volna, hanem évről évre apránként fejlesztve létrehoztunk egy technikai bázist (felszerelés, tábor stb.), és felhalmoztunk némi tőkét. A főállás csak ezután következett!

Hosszú távon arra kell törekedni, hogy az egyesületnek és így a HCS-knek is minél nagyobb értékű tulajdona és tőkéje legyen. Ha ez a kettő megvan, akkor tud gazdálkodni. Mi elértük azt, hogy nincsenek napi pénzgondjaink, igaz, hogy az én bérem nevetségesen alacsony, vagyis bruttó 25000 Ft. Nyilván ez nem tartható a végtelenségig, mert valamiből meg kell élni, viszont a helyi csoportnak ez sokat számít. Én például úgy intéztem, hogy az előző munkahelyem mondjon fel nekem (20 évi munkaviszony után), és 8 hónapig ebből a pénzből éltem, az egyesülettől nem vettem fel a munkámért juttatást. Utána másfél évig közhasznú munkában történt a foglalkoztatásom, mert így olcsóbb volt. Kb. egymillió forintot spóroltam meg így az egyesületnek! Ki csinálja ezt meg?

– *Igen. Ki csinálja ezt meg?*

Készítette: Péchy Tamás

Mit tettünk, mit tehetünk érte?

Veszélyeztetett kételtünk, az alpesi göte

Gyermekkorom óta érdekelnek a gőtek, ezek a furcsa, vízben élő, tavasszal gyönyörű színeket és függelékeket viselő élőlények. Debrecen környékén bőségesen volt alkalmam megfigyelni a két „alföldi” fajt, számos egyedtet tartottam időszakosan, sikeresen neveltem fel példányokat petekortól az átalakulásig, fogalmat tudtam alkotni élőhelyválasztásukról, állomány nagyságukról.

A legritkább hazai fajt, az alpesi gőtét (*Triturus alpestris*) először a Bakonyban láttam, ahol Ilosvay György barátommal több új lelőhelyét is sikerült felfedeznünk. 1977 óta „hivatásos természetvédőként” elsősorban a Bükk-hegységben figyelhettem a faj állományalakulását.

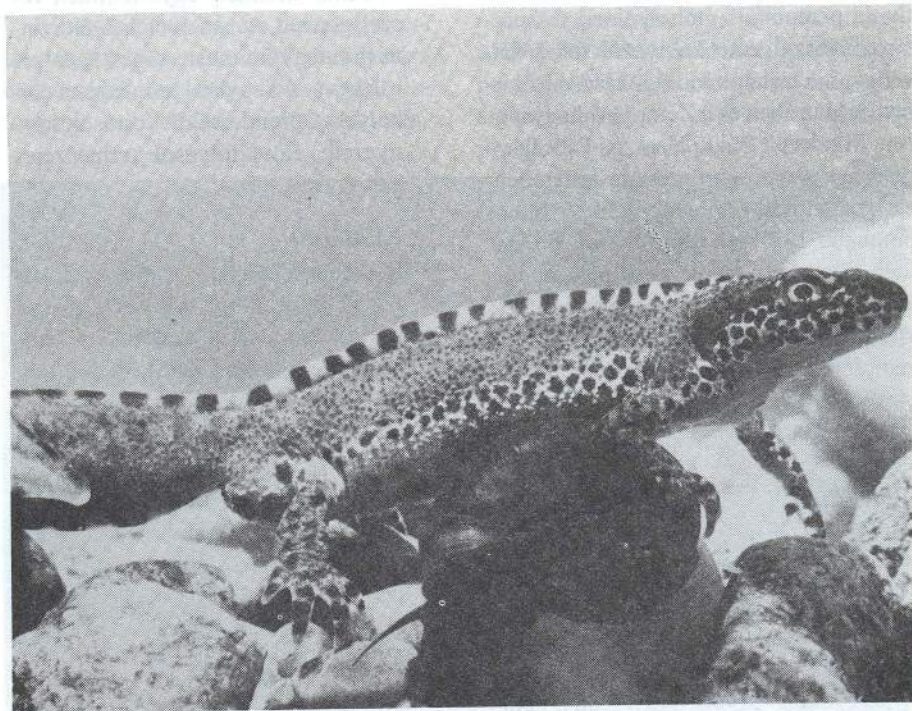
Néhány mondat az állatról: Mérete a pettyes és a tarajos göte között helyezkedik el. 8–9 cm-es, a nőstény valamivel nagyobb. A nászruhás hím alapszíne késszürke. Oldalán az orrtól a hátsó végtagig világos mezőben, 2–3 sorban, rendezett, sötét foltok húzódnak. Alacsony háttaraj, ép szélű, szabályos elrendezésű, sötét foltokkal. Egyszínű, folttalan, élénk narancssárga hasa egyértelműen megkülönbözteti másik két gőténktől.

Közép-európai elterjedésű, elsősorban az Alpok és a Kárpátok országaiból ismert. Elterjedési területe északi részén, Németországban és a Benelux-államokban nem hegyvidéki területeken is előfordul. Hazánkban a Bakonyban, a Bükkben, a Mátrában és a Zempléni-hegységben él. Úgy gondoljuk, hogy a faj világállománya nem forog veszélyben – erre a magashegyi előfordulás a garancia – viszont az intenzív területhasználatnak kitett alacsonyabb régiókban – közép-hegységekben, magassírokon stb. – határozottan veszélyeztetett. Sajnos ebbe a kategóriába tartoznak a hazai élőhelyek is.

A faj a Berni Egyezmény 3. kategóriájába tartozik, a legtöbb országban védett, nálunk természetvédelmi eszmei értéke: 10 ezer Ft.

Hazai irodalma meglehetősen szegényes, többnyire alkalmoszerű megfigye-

léseket, lelőhelyeket rögzítenek állományadatok megadása nélkül. A *Magyarország Állatvilága* sorozatban dr. Dely Olivér György a faj részletes morfológiai leírását adja, mely alapján öt alfajt kü-

Nászruhás hím alpesi göte

A szerző felvétele

lönít el. Ezek tudományos megítélése nem a mi feladatunk, viszont az aktív védelmi munkánál mindenképpen figyelembe kell venni az alfaji hovatartozásokat. A múltbeli dokumentált „vizsgálatok” a múzeumi gyakorlatnak megfelelő begyűjtéssel végeztek, így például „a bolhási, pár négyzetméteres tavacszkából 20 példányt is begyűjtöttek muzeális célokra” (Vásárhelyi).

Mit tudunk a bükki alpesi göte állományáról? Először, 1928-ban Vásárhelyi István határozta egy Kerekes József által a szentléleki forrás környékéről hozott anyagból. Az 1950-es évek végéig ismert bükki élőhelyei ezentúl: Királykúti zomboly, Felsőtárkányi Földszakadás-völgy, Kecsebarlang, Andókúti-tó, Hámori-tó felső vége, Bolhási

Csemetekerti tó, Felső-Sebesvízi tó. Állományadatokra szinte semmi utalás. Az adatok zöme az 1930–40-es évekből való...

1977 és 1980 között az élőhelyválasztás szempontjából szóba jöhető bükki élőhelyek zömét megvizsgáltam. Az ekkor szerzett adatok jelentettek egzakt támpontot a későbbi állományadatok megítélésében, a veszélyeztetettség tényének megállapításában. Néhány adalék ehhez:

1977.07.22-én a legjelentősebb Bükk-fennsík élőhelyen, Jávorkúton, több száz alpesigöte-lárva és néhány kifejlett pél-

dány. Október elejére a tóban lévő hínárvegetáció kipusztult, a tóban lévő kevés alpesigöte- és pettyesgötélárva alultáplált (atrofizált). Sok a ragadozó rovarlárva. 10.28-ra a tóban már nem található sem lárva, sem kifejlett példány. 1978. 05.12-én mindkét götefajból és szalamandrából még 10-es nagyságrendű (több tíz) lárva található ugyanitt. 08.30-án „sok” (100-as nagyságrendű) lárva és 3–4 kifejlett példány volt ugyanitt. 1979.05.02-án ugyanitt minimum 25–30 kifejlett alpesi göte volt található. 1980–81-ben még nem ritka e helyütt a faj, viszont 1986-tól az eredmények negatívak. 1986-ig nincs adat az alpesi göte előfordulásáról, 1990. 05.06-án mindössze két adult és egy fiatal, már átalakult (?) példányt találtam. Ezentúl a fajra vonatkozó „frissebb” bük-

ki adatok: Sebesvíz 1972.05.02., 2 példány, Leányvölgy 1984.05.08., 2 adult példány (Szitta), Rejtek 1987, 4 kifejlett példány (Kovács A.), „a 80-as évek elején, Csapkésút környékén, pocsolyából” (Barta Z.). Az egykori Kis-fennsiki élőhelyek egyikéről sem volt újabb adat, egyrésztük megszűnt, más részükről eltűnt a faj.

Sajnos úgy a Bükkben, mint a Mátrában egyetlen szaporodóhelyhez kötődik az állomány zöme, így e helyek megőrzésének kulcsszerepe van. Ezt követően fogalmazódott meg a gondolat, hogy a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 34. sz. Bükki Helyi Csoportja felvállalja a faj állományfelmérését, aktív és potenciális élőhelyeinek felkutatását, a veszélyeztető tényezők feltárását, védelmi javaslatok kidolgozását a Bükkben, a Mátrában és a Zempléni-hegységben. Mindezt a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága kutatási programja keretében, az Igazgatóság támogatásával. A bükki munkába 1991-től kapcsolódott be Balogh Edina tagtársunk, aki diplomamunkája tárgyául választotta a témát, a mátrai vizsgálatokat főleg magam végeztem, a zempléni munkacsoport vezetője Petrovics Zoltán volt.

Fontosabb megállapítások:

1.) Bükk

- 1991–92-ben 13 potenciális élőhely vizsgálata történt meg, ebből 8 helyről került elő a faj.
- A lelőhelyek többsége csupán néhány példány szaporodóhelye lehet. A '90-es években egyetlen olyan bükki élőhely volt, ahol jelentős számú – több száz, talán ezer – lárva fejlődött.
- Összeállt egy olyan potenciális élőhelykataszter és rekonstrukciós terv, ami megalapozza a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága ezirányú munkáját.
- A petézőhelyek jelentős része (Pisztráng-telepi gödrök, Andóközi, Csókási és Sebesvízi pocsolyák) a lárva átalakulása előtt kiszáradnak (keréknyom), „ökológiai csapdaként” funkcionálnak.
- Több élőhelyen feltehetően a számításba jöhető zsákmány mennyisége is befolyásolta a lárva átalakulását. A gótek „kannibalizmusát” – nevezetesen, hogy a gótefajok akváriumi körülmények között saját petéiket, lárváikat elfogyasztják – többször tapasztaltam. Néhány élőhelyen természetes ellenségeik (bogárlárva, vízi-

poloskák, szitakötőlárvák, békák, halak, vízisikló stb.) olyan számban fordultak elő, hogy a kifejlődési esélyt nagyon lecsökkentették.

- A fajra vonatkozó néhány megállapítás ártértekelendő, így a felnőtt állatok gyakran még nyár végén is vízben tartózkodnak, a vizsgálati ciklusban a lárva csak július közepén jelentek meg, és néha még októberben is volt lárva (!).
- A pete lerakása és a lárva átalakulása között kb. 2x3=6 hét telik el (akváriumi körülmények). Ezt az időtartamot minden bizonnyal számos tényező befolyásolja.
- A bükki állomány egyértelműen veszélyeztetett, az ismert élőhelyek szinte mindegyike mesterséges(!) és sérülékeny. Az egykori természetes élőhelyeket „rendezték”: források környezete, élővízfolyások természetes pangóvizei stb.

2.) Mátra

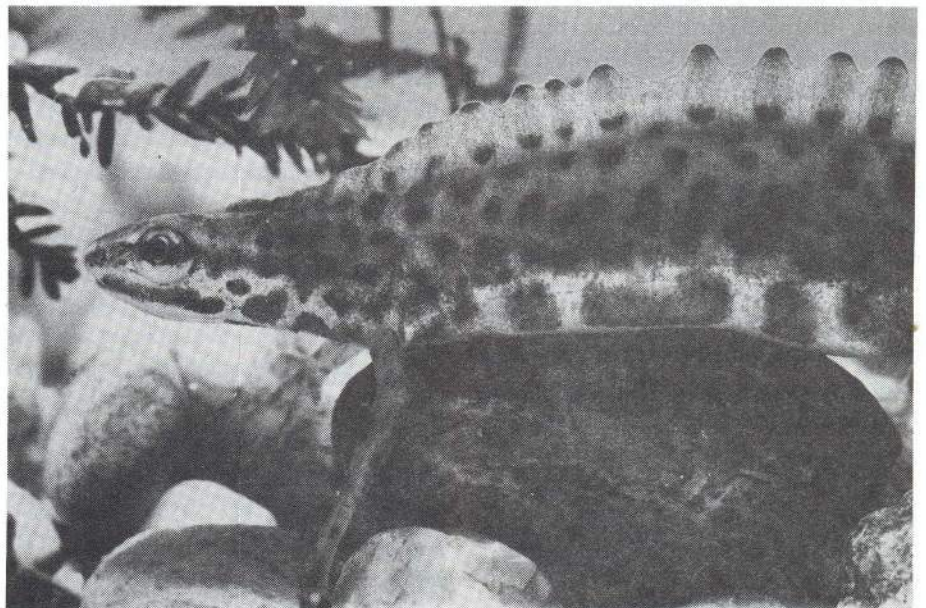
- Két jelentős élőhely ismert, ezek közül a „klasszikus” a Pisztrángos-tó. A Bagolykői-tó időszakonként kitűnő élőhely, több száz lárva fejlődik benne. Potenciális élőhelyek találhatóak a Kékes-gerinc északi letörése alatti időszakos vizekben.
- A Pisztrángos-tóban petézhet a mátrai állomány túlnyomó része. 1990-ben (05.17.) becslés szerint néhány száz kifejlett alpesi göte kereste fel ezt a mesterséges tavacsát.
- A fenti élőhelyen kb. 20%-kal több az alpesi, mint a pettyes göte, a bükki Jávorkúton az arány kb. fordított volt

a '70-es évek végén.

- A mátrai göteállomány tehát még a bükknél is jobban koncentráldódik egyetlen élőhelyre. A veszélyeztetettség sajnos már a következő évben (1991) bebizonyosodott, 06.17-én ugyanitt egyetlen kifejlett állatot és egyetlen lárvát sem észleltünk, 07.31-én mindössze 4–5 kifejlett példányt és ugyanennyi lárvát. A tó víznövényzete kipusztult – az ok talán valamilyen vegyszerbemosódás.
- A tó rekonstrukciójára és a további élőhely-kialakításokra vonatkozó javaslatainkat megtettük az Igazgatóságnak.

3.) Zempléni-hegység

- A Kárpátok közelségéből adódóan a legnagyobb hazai állománnyal rendelkező térség. Ugyanakkor az állomány megoszlása is sokkal szerencsésebb, mint az előző két hegységben.
- 15 konkrét élőhely – szaporodóhely – feltérképezése történt meg. Ezek túlnyomó része is mesterséges (mesterséges tó, keréknyom, dózerút alatt kialakult medence stb.), ennél fogva veszélyeztetett, viszont 1–1 élőhely esetleges felszámolása nem veszélyezteti oly mértékben az állomány egészét, mint az előzőekben tárgyalt hegységeknél.
- A lárva átalakulásának sikere is itt volt kimutathatóan a legnagyobb.
- Elkészítettük a vizsgált élőhelyek védelmének, fenntartásának javaslatát a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága számára.

Nászruhás hím pettyes göte

A szerző felvétele

Konkrét, gyakorlati lépések a faj védelme érdekében:

- Egy esetben a miskolci Ökológiai Intézet segítségével a Bükk-fennsíkron a tájidegen halfajok elektromos lehalászását végeztük.
- A Bükki Nemzeti Park Igazgatósága körülkerítette az antropogén károsítással veszélyeztetett Jávorkúti tavat (ezt azóta tönkretették). Ugyanitt a medencét a szeméttől több ízben kitisztítottuk, a vízszintet megemeltük, megnövelve ezáltal a szaporodóhelynek alkalmas, alacsony vízborítású felületet.
- Az Igazgatóság és az Ökológiai Intézet több ízben szervezett táborokat (nemzetközit is) a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület által kidolgozott élőhely-rekonstrukcióra. 8 élőhelynél történt ilyen irányú beavatkozás. Az „élő-helyrekonstrukciónál” maximálisan figyelembe vesszük más élőlénycsoportok ökológiai igényét, kikérjük botanikusok, geológusok véleményét. Igyekszünk a természetes élőhelyeket modellezni, a szükséges „műtárgyakat” leálcázni, természetes anyagokat használni. Hangsúlyozzuk, hogy az egykori természetes élőhelyek pótlásáról és nem gyarapításáról van szó. Az így kialakult élőhelyeket természetesen más élőlénycsoportok is kedvelik. Lényegesek a feltöltődést megakadályozó (lassító) hordalékfogó rőzsefontok.
- Az egyedfejlődés legkritikusabb szakasza minden bizonnyal a petekortól az átalakulásig tartó időszak. Kínálja magát az a lehetőség, hogy addig az állatokat mesterséges körülmények között tartva, majd a természetes élőhelyre kihelyezve növeljük a sikerességet. Ezt mint védelemtechnológiai lehetőséget néhány egyeddel dolgozva kipróbáltuk. Sajnos, feltehetően a felszerelés hiányosságai és a vásárolt táplálék fertőzöttsége miatt ez az egyszerű kísérlet nem hozta meg a kívánt eredményt, a petéknek egy része kelt csak ki és a lárvák többsége elpusztult. Természetesen a szabad természetbe csak steril, nem fertőző egyedeket szabad kihelyezni. A kísérlet folytatását – ellenőrzött körülmények között – indokoltnak tartjuk. Ilyen anyaggal a potenciális élőhelyek feltöltését tartjuk lehetségesnek.
- A Mátrai Pisztrángos-tó rekonstrukciója az antropogén terhelés megszüntetése és egy másik potenciális élő-

hely kialakítása érdekében megtettük a kezdeti lépéseket (Bükki Nemzeti Park Igazgatóság).

Reméljük, hogy védelmi munkánkat – a Bükki Nemzeti Park Igazgatósággal közösen – még hosszú ideig folytathatjuk, s eredményeként ez az érdekes, kevéssé ismert állatfaj nem fog eltűnni a hazai faunalistáról.

Szitta Tamás

Pusztai ölyv költése műfészekben

Hosszú évtizedek óta bevált gyakorlat, hogy bizonyos madárfajok számára mesterséges fészkelési lehetőséget biztosítunk. A különböző odútípusokat min-

tobágyon (Szomjas G., 1909). Ez a tájegység mindig is a faj legjellemzőbb hazai előfordulási területe volt. A legutóbbi időkig nem sikerült bizonyítani költését, bár a régebbi megfigyelők (Udvardy M., 1941), adatai és a legutóbbi, egyre sűrűsödő kora tavaszi érkezések és az átnyalások adatai erre engedtek következtetni (Kovács G., 1992). 1992-ben egy pusztaiölyvpár költött sikeresen a Hortobágyi Nemzeti Parkban. Ez a faj első bizonyított hazai és kárpát-medencei fészkelése.

Először 1992. április 18–19-én figyeltünk meg egy párt fészkepítés közben a HNP területén, egy néhány fából álló nyárligetnél. Ezután április 30-án ellenőriztük a párt, és megállapítottuk, hogy a pusztai ölyvek kész fészket egy kerecsenpár foglalta el. A pusztai ölyveket az előző helytől kb. 1,5–2 km-re, egy ál-

Ritka fészkelőnk, a pusztai ölyv

A szerző felvétele

denki ismeri, de talán kevesen tudják, hogy ragadozó madarak részére is kihe-lyezhetünk úgynevezett műfészkeket, melyek sokszor nem is hasonlítanak az igazi fészkekhez. A műfészkekkel általában az a célunk, hogy bizonyos, természetvédelmi szempontból érdekes fajok sikeres költését elősegítsük, ezzel is biztosítva állományuk fennmaradását. A megfelelő, biztonságosnak ítélt helyen épített, tökéletesen kivitelezett műfészkekben általában sikeresen költenek madaraink.

A következő példa szolgáljon arra, hogy a jól elhelyezett műfészkek milyen fontos szerepet játszhatnak egy faj megtelepedésében:

A pusztai ölyv mint tipikus nyár végi-őszi kóborló már régóta ismert a Hor-

talunk kirakott műfészeknél találtuk meg. A tojó már kotlott, miközben a hím még mindig építette a fészket. (Mellesleg a fent említett kerecsenpár ebben a műfészkekben kezdett el kotlani...). Ezután a költés már probléma nélkül zajlott, s végül június 22-én egy fióka repült ki a pusztá közepén álló magányos nyárfán lévő műfészekből.

A következő évben már március 28-án feltehetően az egyik szülőmadarat sikerült megfigyelni, de párja nélkül. Gyanítottuk, hogy a másik madár elpusztult, mert abban az évben nem volt költésről tudomásunk.

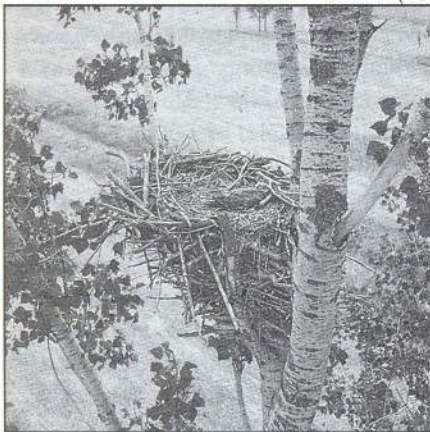
1994-ben ismét sikeres volt a pusztai ölyvek költése. Két fiókat röptettek ki, egy másik műfészket foglaltak el ugyanabban a térségben. Ennek a sikeres fész-

Pótszülők lettünk

kelésnek különleges előzménye volt: 1991 őszén a HNP madártelepére egy sérült pusztai ölyv került be. A magánháznál tartott madár mindkét lábán súlyos talpfekély alakult ki a nem megfelelő elhelyezés miatt. A tartója szerint a teljesen legyengült fiókát(?) az udvarában találta, amiből arra kellett következtetnünk, hogy esetleg valahol a közelben repült ki egy máig ismeretlen fészekből. A telepen mintegy 2 évig gondoztuk, talpfekélyéből sikerült kigyógyítani. 1993 júniusában a madarat szabadon engedték a fészkelőrevír közvetlen közelében. A nyomon követés megkönnyítésére a farktollait állapotjelölésre használatos piros festékekkel megjelöltük, természetesen gyűrűt is kapott, rajta a HNP telefonszámával. A szabadon engedés után megfigyeltük, hogy egy szűk, kb. 5 km-es körzetben mozgott. December 20-ig tudtuk követni, ezután eltűnt. 1994. március 2-án viszont újra felbukkant a revírben, áprilisban párba állt egy vad fajtársával, majd kiválasztva az egyik műfészket, megkezdte a költést. A fiókanevelés időszakában a fészkek alatt és környékén találtuk több elhullajtott farktollat, amelyeken halványan, de egyértelműen felismerhető volt a piros festéknyom. Ezek után már meg sem lepődtünk, amikor a fészkek közelében (300 m) Bagyura Jánossal megfogtuk az 1992-ben innen kirepült fiókát. Valószínűleg ez volt a pár másik tagja.

Úgy tűnik tehát, hogy egy terjeszkedőben lévő faj megtelepedését sikerül műfészkekkel biztosítani. Reméljük, hogy meg tudjuk őrizni a puszta ölyvet a hazai fauna állandó tagjaként. Kilátásaink igen jók, hiszen 1994–95 telén a pár állandóan együtt volt, és mindvégig a revírben maradtak. 1995. február 9-én megfigyeltük az egyik példányt, a műfészkek fölött ült.

Sándor István–Dudás Miklós

Fióka a műfészekben A szerző felvétele

Bagyura János
felvétele

Ilyenkor tavasszal, illetve kora nyáron számos telefon érkezik egyesületünkhöz: „Egy fészekből kiesett madárfiókát találtam, mit csináljak vele, mivel esetem?” A „kiesett” madárfióka legtöbbször egy rigócsemete, de előfordul házi rozsdafarkú vagy valamelyik cinege, sőt fiatal vörösvércse is.

Sokan nincsenek tisztában vele – hogyan is lennének –, miként kell felnevelni egy kismadarat, ezért most néhány tanácsot szeretnék adni erre vonatkozóan. Először próbáljuk meg a kiesett madarat visszatenni a fészekbe. Ez a megoldás a legkedvezőbb a madárfiókának, hiszen a legjobban a szülei tudják felnevelni, és természetesen magunkat is megkíméljük a nem kis gondtól. Sok esetben azonban ez nem lehetséges, vagy azért, mert nem tudjuk hol a fészek, vagy nem tudunk a közelébe jutni. Mint korábban említettem, az esetek túlnyomó többségében a bokor alatt talált fióka feketerigó, amelyik ugyan már tollas, de repülni és önállóan táplálkozni még nem tud. Ha visszatesszük a fészekbe, biztos, hogy fél óra múlva megint a bokor alatt fog ücsörögni, sőt már a testvére is ott van mellette. Ugyanis a rigófiókák – de a jelenség más fajoknál is megfigyelhető – 10–12 napos korukban kiugrálnak a fészekből, és a szüleik annak környékén, a földön etetik őket tovább. Ezért tehát a tőlünk néhány méterre ugráló rigócsemetét hagyjuk ott, legyen vele gondja a szüleinek. Ám vannak esetek, amikor ezt nem tehetjük meg, mert pl. tudjuk, hogy nagyon sok macska van a környéken, és a kicsinek alig van esélye az életben maradásra. De még ebben az esetben sem kell feladnunk a lehetőséget, hogy a szülők neveljék fel a fiókát. Tegyük a kicsit (vagy kicsiket) egy kalitkába. Főzzünk meg egy tojást keményre, és egy csipesz segítségével apró darabkákkal etessük meg őt. A kismadár az első időben nyilván fél és nem fogja kinyitni a csőrét, ezért finoman feszítsük azt szét, oly módon, hogy gyengén megnyomjuk a csőrszél kávéját. Adjunk neki néhány csepp vizet is. Ezután, ha az ablakunk vagy erkélyünk a „rigós” parkra néz és nincs túl magasan, rakjuk ki a kalitkát az erkélyre vagy az ablakba. A szomszéd szoba ablakából, a függöny mögül figyeljük, va-

jon megjelennek-e az öreg madarak. Általában igen, hiszen a kicsi természetesen ételmet kunyerál. A szülők egy idő után elkezdik etetni a fiókát. Ettől kezdve a dolog sínen van. A kalitkát mindenképpen úgy rakjuk ki, hogy ne érje a tűző nap és eső, vagy árnyékoljuk le a tetejét, s nyugodtan kinthagyhatjuk éjszakára is. Öt-hat nap múlva nyissuk ki a kalitkaajtót. Tapasztalni fogjuk, hogy a fióka csak lassan hagyja el ideiglenes lakását, de akkor már repülve.

Van azonban olyan eset, amikor a kalitkás megoldást nem tudjuk választani, azért, mert nincs kalitkánk, vagy a szülők idegenkednek az erkélyunktől, és nem etetik a kicsit. Ebben az esetben a rigócsemete felnevelése teljes egészében ránk hárul. Nos, az első és legfontosabb, hogy óránként etetni kell, kora hajnaltól szürkületig. Sokszor ez jelenti a legnagyobb problémát. (Volt eset, amikor mindenhova magammal kellett vinnem a madárfiókákat.) A másik lényeges kérdés, hogy mit adjunk neki enni. A rigó húsevő, és az a legszerencsésebb, ha megpróbáljuk a természetes táplálékához leginkább hasonlító dolgokkal etetni, úgy mint giliszta (áshatunk a kertben vagy vehetünk horgászboltban), sáska, különféle rovarok, esetenként lisztkukac (az állatkereskedésekben kapni), marhaszív és marhahús, keménytojás. A fiatal állatnak a csontrendszer felépítéséhez fokozottan szüksége van kalciumra, ezért törjünk porrá (a gyógyszerárakban kapható) kalciumtablettát vagy tojáshéjat, és ezzel naponta többször is szórjuk meg a táplálékát. Nagyon fontos a víz, mert a fióka könnyen kiszáradhat, ezért minden harmadik etetés alkalmával néhány csepp vizet is adjunk neki. Fontos számára a napi néhány órás napoztatás, aminek a révén D-vitaminhoz jut, de vigyázzunk, ne tegyük tűző napra!

Eddig tulajdonképpen egyszerű a dolog, a nehézségek akkor kezdődnek, amikor már repülőssé válik, és le kell szoktatni arról, hogy tőlünk kunyerálja az ételmet, vagyis meg kell tanítani az önálló életre. Ezt kezdetben azzal, hogy az élő eleséget – ebben az időben már célszerű csak azzal etetni – nem adjuk a csőrébe, hanem bedobjuk a kalitkájába vagy dobozába, illetve ritkítjuk az ete-

téseket, rákényszerítve arra, hogy próbálja meg összeszedni a körülötte mászkáló gilisztát, lisztukacot. Könnyebb a helyzetünk, ha kertés házunk vagy telünk van, hiszen ott szabadon engedve néhány nap alatt elvadítható. Az első időben itt is rendszeresen kunyerálni fog, de csak keveset adjunk neki, így aztán rákényszerül, hogy táplálékot keressen magának. Könnyítésül megtehetjük, hogy szétszórunk a fűvön egy nagyobb adag lisztukacot vagy olyan sáskát, aminek levettük az ugrólábát. Néhány nap múlva kis védencünk már nem fog eleséget kunyerálni tőlünk, megtanulta az önálló életet.

Előfordult egyszer, hogy egy pele vagy harkály kirámolt egy fenyvescinege-fészekaljat, és kénytelen voltam a három megmaradt fiókat hazavinni. A kicsik etetésének a lényege megegyező az előző esetével, hiszen a cinege is hűsevő, viszont gilisztát nem adhatunk neki, hanem inkább apróbb rovarokat. Én – bár normális körülmények között ezt nem kapnak – elsősorban sáskával etettem őket, amelyeknek minden esetben eltávolítottam az ugrólábait. Mikor repülővé váltak, kinyitottam a kalitkájukat, és szabadon repkedtek a szobában, de rendszeresen lejöttek eleséget kunyerálni. Végül levittem őket Fülöpházára, a Madarászuli-táborba, ahol a fent említett módon elvadítottuk őket, addig a néhány napig azonban a tábor díszvendégei voltak. Mindenkitől és állandóan ételmezt kunyeráltak, rászálltak az asztalra reggelizés közben, és tányérokba lopkodták ki a morzsákat, vajdarabokat. Aztán ahogy egyre inkább nem engedték őket táplálékhoz jutni, elmaradtak, és egy napon eltűntek.

A hűsevő énekesmadarak felnevelése gyakorlatilag mindenben megegyezik a két fent említett esettel, más a helyzet azonban a ragadozó madarakkal. Időnként előfordul, hogy vörös vércse vagy egerészölyv fiókája kerül valakihez. Ez már egy problémásabb eset, hiszen a ragadozó madarak felnevelése nem egyszerű, és az elvadításuk is rendkívül körülményes. Ezért azt kérjük, hogy ha ilyen madár jut valaki birtokába, azonnal értesítse egyesületünket – mi meg fogjuk próbálni visszatenni a fészekbe vagy más szülőkhöz adoptálni a fiókat.

Péchy Tamás

Szalakóta

Fotó: Péchy Tamás

A szalakótáról

E szín pompás madárnak 15 faja él a világon. Nálunk a *Coracias garrulus* faj található, mely a jégmadárral, a gyurgyalaggal és a búbos bankával együtt a legszebb színezetű madaraink közé tartozik.

A nép által sokfelé ma is kékcókának nevezett madár az utóbbi évtizedekben erősen megfogyatkozott. A tőlünk északabbra és nyugatabbra eső országokból már teljesen eltűnt, de a Dunántúlon is felszámolódtak amúgy is szétforgácsolódott populációi. A Dunától keletre, különösen a Kiskunságban még előfordul, bár állománya itt is csökken. Az Alföld még megmaradt élőhelyei nyújtják számára azt a környezetet, amely igényeit kielégíti.

Melyek is ezek az igények? Szüksége van például öreg fákkal (hazai nyár, fűz, tölgy) tarkított rétekre, legelőkre. Általában a zöld küllő által vájt odúkat használja költésre. Olyan leshelyek is szükségesek számára, melyekről a fűben mozgó táplálékállatokat tudja figyelni. Régebben ezek természetesen magányos bokrok, kisebb fák, szénaboglyák voltak, azok csúcsain foglalta el őrhelyét. Manapság legtöbbször a villany- vagy telefondrótokon, a tartóoszlopok csúcsain látjuk.

Véleményem szerint az Alföldön a szalakóta azért található meg még mindig, mert a mélyen fekvő, a vizes években nedves talajú rétek nem alkalmasak mezőgazdasági termelésre, ezeket kevés esetben szántották be, s így a táplálék-bázist nyújtó legelők, rétek nagy része megmaradt. Bár valószínűleg összterületük is csökkent, az igazi problémát mégis az idős fák kivágása, eltűnése, és ezzel együtt a fészkelési lehetőségek beszű-

külése jelenti. A szalakóta nemcsak magányos fák odúiban költ, de fasorokban, erdőfoltokban, nagyobb erdők széléin is.

A fentieket megfontolva választotta egyik madárvédelmi programjának az MME több helyi csoportja is a szalakóta költésének mesterséges fészkekkel történő elősegítését. A Dél-Alföldön a 37. sz. Újszegedi HCS immár hatodik éve foglalkozik ezzel. Az odúkat 2,5 cm vastag puhafa deszkából készítjük, 22x22x30 cm-es mérettel. A röpnílás átmérőjét úgy állapítottuk meg, hogy több zöldküllőodú átmérőjét átlagoltuk, s így ez 62 mm-nek adódott. Nagy szerencsére a kapható körfűrőkészletek legnagyobb mérete éppen ekkora. Jelenleg 72 db mesterséges odút kezelünk öt csoportban.

Megjegyzem, hogy a telepítés csak akkor igazán eredményes, ha a környéken egyébként is költ a szalakóta. Ahonnan több éve eltűnt, oda sehogyan sem sikerült visszatelepíteni. Ennek legfőbb oka az, hogy a táplálkozóterülete tűnt el, így hiába van költési lehetőség.

Odúinkban évről évre váltakozó mennyiségben, de költenek a szalakóták: számuk 12 és 23 pár közt változik, ez átlagban 20%-os elfoglalást jelent, és egy ilyen ritka fajnál jó eredménynek számít. Az odúkat 5 és 9 m közti magasságokra tesszük. Elfoglalásukat sokszor megakadályozzák a seregélyek. Előszertettel költenek ezekben az odúban, tehát a szalakóta fészkek konkurensének számítanak.

Csongrád megye az ország egyik legjelentősebb szalakóta-élőhelye: 1993-as felmérésünk szerint a megye 70%-án 69 revírt, illetve költő párt számoltunk. Ezért is folytatjuk tovább telepítési kísérleteinket, kiegészítve azt tudományos adatgyűjtéssel.

Molnár Gyula

Káka, zsióka, harmatkása és a többiek

Mocsaraink változatos növényközösségeiről már volt szó e lap hasábjain, ez alkalommal az egyes növényfajokat mutatjuk be.

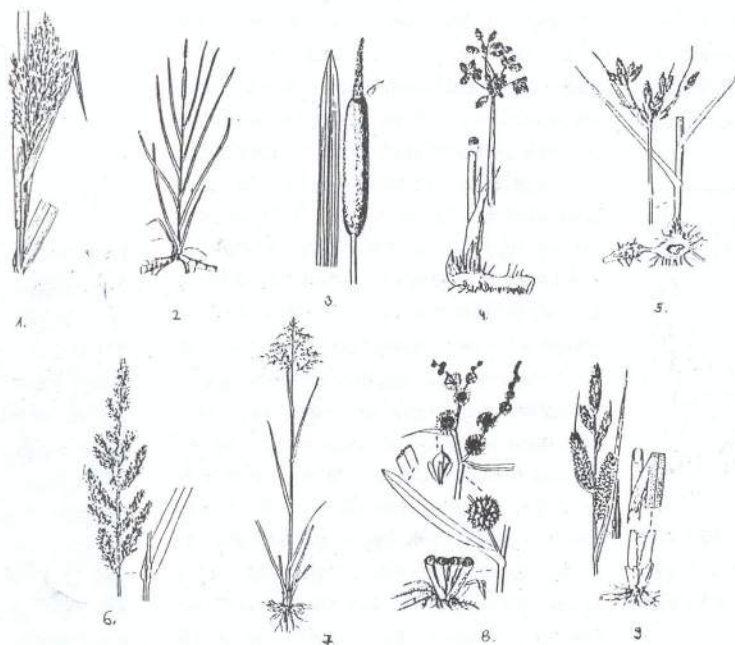
Mocsári növénytársulásaink leggyakrabban csupán néhány fajból állnak, és ezek közül is csak egy-kettő igazán tömeges, gondoljunk csak a nádasokra, sásosokra. Egy-egy közösség legjellemzőbb fajának felismerése nagyon hasznos lehet számunkra, mivel ez nagy valószínűséggel lehetővé teszi az adott növénytársulás azonosítását is. A növényközösség ismeretében pedig megjósolhatjuk, milyen egyéb élőlényeket kereshetünk még az élőhelyen.

A növények és állatok ugyanis nem véletlenszerűen fordulnak elő a természetben, hanem mindegyiknek megvan a maga „helye”. Ez azt jelenti, hogy pl. mocsarak esetében a víz mélysége, tápanyagban való gazdagsága, szikessége, az élőhely zavartalansága, emberi használatának módja stb. határozza meg, hogy milyen növények élhetnek ott, és hogy közülük melyek lesznek a leggyakoribbak, a dominánsak. Az alábbiakban a mocsarak legfontosabb növénytársulás-alkotó fajait soroljuk fel. Természetesen

sokkal több növénnyel fogunk találkozni a vizek tájékán, de a következő néhány faj ismerete már eligazít bennünket a főbb élőhelytípusok között. Az egyes fajokat főleg virágzatuk alapján lehet elkülöníteni, levelükről csak a gyakorlottab- bak ismerik fel őket.

- **1. Nád (*Phragmites australis*):** Mocsaraink leggyakoribb növénye. Mind a nagyon zavart, mind az ősmocsarakban gyakori. Virágzata terebélyes és laza buga, gyöktörzse (rizómája) kúszó, fásodó. A nád fontos nyersanyag, ezért homogén állományait telente aratják. A le nem aratott (avas) nád fontos madárfészkelőhely.
- **2. Keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*):** Az állóvizekben homogén zónát alkothat, de gyakran keveredik a másik gyékényfajjal és a náddal is. Virágzata (a buzogány) ún. torzsavirágzat, mely porzós és termős részből áll. A következő fajtól könnyen megkülönböztethetjük keskenyebb torzsája és levele, valamint annak alapján, hogy a termős és porzós torzsa nem ér össze, köztük 3–8 cm-en a virágzati tengely szabad.

- **3. Széleslevelű gyékény (*Typha latifolia*):** A nádasnál mélyebb vízü mocsári zóna fő alkotója. Gyöktörzse fontos elesége volt régen a pásztoroknak és a „rétes” embereknek, különösen éhínségek idején. Torzsavirágzatát ma szívesen szedik vázába téli dísznek. A túl későn szedett buzogány azonban sok bosszúságot okozhat, mert a szobában apró pihék ezrei feslenek ki belőle.
- **4. Tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*):** Leggyakrabban náddal keveredett állományait találjuk, de sokszor alkot szép, kör alakú, homogén folto- kat, ami a növény speciális növekedésének köszönhető. Ugyanis kúszó gyöktörzsével lassan sugárirány- ba kifelé terjeszkedve, az iszapban sűrű, szabályos, kör alakú, ún. poly- chormonokat alkot, melyek különö- sen légifotókon rajzolódnak ki szé- pen. A kákáknak általában hengeres a szárak, így a többi mocsári növény- től könnyen elkülöníthetők, de vigyáz- zunk, mert a kisebb hengeres szárú növények sok más fajhoz is tartoz- hatnak.
- **5. Szikikáka vagy zsióka (*Bolboschoenus maritimus*):** Ez a káka nem igazi káka. Szára sem hengeres, ha- nem háromszögletű. Szikes tavak és mocsarak nagyon jellegzetes társu- lásalkotója. Bizarr formájú, belül üre-

Csapody Vera rajzai

Csapody Vera rajzai

ges rizómájába fantáziánk különös lényeket képzelhet bele. A rizómákért nem kell mélyre ásunk, hiszen halastavaink gátjainál gyakran találhatjuk őket a partra sodorva.

- **6. Pántlikafű (*Phalaroides arundinacea*):** Nádra emlékeztető, de annál karcsúbb mocsári növény. Virágzati bugája kevésbé terebélyes, és kissé a csomós ebírére hasonlít. Érdeemes keresni, mert sok silányabb nádasnak tartott foltról kiderülhet, hogy e növény alkotja.
- **7. Vízi harmatkása (*Glyceria maxima*):** Állóvizek és lassú vízfolyások partján is sokszor kerülhet szemünk elé ez az akár 2 méteresre is megnövő fűféle. Levele lapos, selymes, nem érdes, virágzata terebélyes buga. Magját régente hajnalban gyűjtötték, és főzve fogyasztották.
- **8. Ágas békabuzogány (*Sparganium erectum*):** Ha virágzatát nem látjuk, sásnak, harmatkásának nézhetnénk e gyakori, de ritkán felismert növényt. Bővizű mocsarakban gyakran alkot zónát a vízi harmatkásával. Ennek a növénynek a virágzata – és nem a gyékényé – hasonlít leginkább a középkor fegyverként használt buzogányára. A kis buzogányok összetett, ágas virágzatban ülnek, és különösen virágzaskor csodálatosak.
- **9. Mocsári- és parti sás (*Carex acutiformis* és *C. riparia*):** A sások fajgazdag nemzetségéből csak e két fajt említjük meg, ugyanis legtöbbjük lápok és rétek kicsi és ritka növénye, így ritkán kerülnek szemünk elé. A mocsári és parti sás, mint nevük is mutatja, a vízpartok lakói. A nádas övön kívül alkotják – természetesen más sásfajokkal is társulva – az ún. magassásos zónát. Ez a sáv már a rétekhez vezet át, gyakran kaszálják is, de szénája rossz minőségű, ún. savanyú széna. A sások pontos meghatározása nehéz, gyakran még a specialistáknak is gondot okoz, de türelmes munkával sok fajukat megismerhetjük.

Aki további részleteket szeretne megtudni ezekről a mocsári fajokról, vagy még több fajt szeretne ismerőseként köszönteni, annak ajánlom a szebbnél szebb határozókönyveket esti olvasgatásra és terepi munkára is.

Molnár Zsolt

ami nem madár

Vízisikló

A szerző felvétele

Ősi „ellenségünk”, a kígyó

A kígyó látványa még ma is a legtöbb emberből undorodást, félelmet és gyűlöletet vált ki, ez azonban kizárólag neveltetésünk, hiedelmeink eredménye. A kígyótól való rettegésünk nem velünk született tulajdonság, hanem gyermekkorunkban belénk nevelt, olvasott félelmekről és tévhitéről van szó. Jóllehet a kígyók között vannak mérgekígyók, ezek azonban az összes kígyófajnak mintegy 12%-át jelentik, s még ezek közül is jelentős azoknak a száma, amelyek az emberre nézve teljesen veszélytelenek. A kígyótól való félelemnek azonban semmi köze sincs a mérgehez, hiszen ott is félnek tőle, ahol nem is él mérgekígyó. Érdekes egyébként, hogy egyes majomfajok is páni félelembe esnek, ha meglátnak egy kígyót, de itt sem veleszületett, hanem tanult tulajdonságról van szó.

A legszembetűnőbb ezeknél az állatoknál, és talán a legnagyobb ellenérzést váltja ki, hogy nincsen lábuk. Csontvázuk a koponyán kívül csak csigolyákból és bordákból áll, s az állat ez utóbbiak segítségével halad előre. Csak a fejük van segítségükre a zsákmány megragadásában és egészben való lenyelésében, amihez a kígyókoponya a legmesszebbmenőkig alkalmazkodott is. A kígyók rosszul látnak – bár egyes fán lakó siklók szemei viszonylag fejlettek. Színeket pl. egyáltalán nem látnak, csak a mozgást veszik észre. Kitűnő azonban a szaglásuk, ez van segítségükre pl. a viperáknak, hogy a megmart és elengedett zsákmányt később megtalálják. Érdekeségük, hogy nem az orrukkal, hanem a nyelvükkel

szagolnak. A gyakran kiöltögetett villás nyelvvel a szaganyagot a szájpadráson lévő Jacobson-féle szerv üregeibe továbbítják, ahol egy állandóan cserélődő folyadék segítségével dolgozzák fel azt. A hallásuk is gyenge, jószerével teljesen süketek, csak a környező közeg – víz, talaj – rezdüléseit érzékelik. Egyes fajok fejlett hőérzékelő szervvel rendelkeznek, melyet a fejükön viselnek.

A hazai kígyókat két családba sorolhatjuk: a valódi siklófélék és a viperafélék családjába. Az első családnak öt, a másodiknak két faja él nálunk.

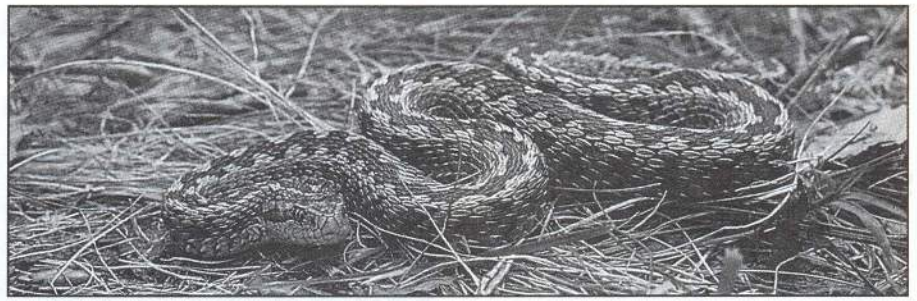
A valódi siklófélék első képviselője a haragos sikló (*Coluber jugularis*). Hazánk legnagyobb siklója, hossza elérheti a másfél métert. Magyarországon csak két helyről ismeretes, de sajnos mindkét élőhelyen rendkívül veszélyeztetett. A faj kipusztulásától azonban nem kell tartani, mert Szlovákiától egészen a Kaukázusig nagy számban fordul elő. Elsősorban az erős napsütésnek kitett, száraz, köves és cserjékkel, bokrokkal tarkított hegyoldalakat kedveli. Rendkívül erőteljes kígyó, ha veszélyben érzi magát, magasra felágaskodva rögtön támad. Harapása azonban csak kellemetlen, veszélyt nem jelent. Tojásait június végén avar vagy növényi törmelék alá rakja, ahonnan aztán szeptember elején bújnak elő a kis siklók, esetenként 8–12. Nem sokkal később, az időjárástól függően szeptember végén, október elején téli álomra vonul, fagymentes üregek, mélyedések rejtekébe. Magyarországon fokozottan védett.

A következő siklófajunk, a haragos siklónál alig kisebb erdei sikló (*Elaphe longissima*). Elsősorban a lombos erdeink lakója, sík vidéken és hegyvidéken egyaránt előfordul. A kora délelőtti és

késő délutáni órákban aktív, ekkor jár zsákmány után. Rendkívül ügyesen mászik a fák ágain is, a madárfészkek sincsenek biztonságban tőle. Zsákmányát gyűrűi szorításával öli meg, majd egészben lenyeli. Rendkívüli izomerőt tud kifejteni. Számtalanszor megfigyeltem pl., hogy a rosszul elkapott pocok megpróbált a testébe harapni, azonban a megfeszített izmok miatt erre képtelen volt. Április végén, május elején bújik elő a téli álmából, júniusban párzik, majd néhány héttel később rakja le 5–12 tojását. A kis erdei siklók augusztus végén, szeptember elején bújnak elő és azonnal önálló életet kezdenek. Az erdei sikló kedveli az ember közelségét. Szívesen telepszik meg istállók, csűrök, gazdasági épületek környékén, hiszen egyrészt kitűnő búvóhelyet talál, másrészt ezeken a helyeken gazdag pocok- és egérjárás van. Emiatt aztán többször kerül szem elé, mint más kígyók, elsősorban a ház asszonynépének okozva riadalmat. Szerencsére ma már egyre kevesebben ragadnak vasvillát, hogy agyonverjék, amit egyébként a törvény is büntet, hiszen védett fajról van szó. Ha kerti munka vagy istállótakarítás során megtaláljuk mintegy 3 cm hosszú és 1,5–2 cm széles tojásait, ne nyúljunk hozzájuk, hanem óvatosan tesszük vissza azokat. Az embriók ugyanis egy vékony csappal rögződnek a szikanyaghoz, s ha ez elszakad, az embrió elpusztul.

A harmadik siklófajunk a rézsikló (*Coronella austriaca*), melynek két európai faja közül egy él nálunk. A világon egyébként 20 faja él Európán kívül, Ázsiában és Afrikában. Jóval kisebb termetű, mint az előbb tárgyalt fajok, maximális hossza 70 cm. A táplálékában is különbözik az előzőektől, mert elsősorban gyíkokat fogyaszt. Sík és dombvidékeken egyaránt előfordul, ennek ellenére ritkán találkozni vele. A laikusok könnyen összetévesztik a viperával, a tarkóján és a törzsén lévő rajzolat miatt. Ez a sikló nem rak tojásokat, hanem elevenszülő, pontosabban a kis siklók egy átlátszó burokban jönnek a világra, melyből azonnal kibújnak. 5–7 nap múlva levedlenek – addig nem esznek –, majd önálló életet kezdenek.

A vízisikló (*Natrix natrix*) nevével ellentétben kevésbé kötődik a vízhez, attól nagy távolságokban is találkozhatunk vele, ám mindig csak olyan helyeken, ahol békák is élnek. Fő táplálékai ugyanis különböző békák, kisebb mértékben halak, gőté. Sok esetben találkozhatunk

Parlagi vipera

A szerző felvétele

vele emberi települések közvetlen közelében is, csakúgy mint az erdei siklóval. Július végén rakja le tojásait – akár 35-öt is – párás, meleg helyre, pl. trágyadombba, korhadék közé, avar alá. Az sem ritka, hogy több nőstény ugyanabba az üregbe tojja a tojásokat. A kicsik hat hét elteltével bújnak ki. A vízisiklónak kilenc alfaja ismert, hazánkban kettő, a törzsalak és a sávós változat fordul elő. Az összes kígyófajunkhoz hasonlóan a vízisikló is védett.

Míg a vízisikló nem, a kockás sikló (*Natrix tessalata*) szorosan kötődik a vízhez. Hazánkban elsősorban a nagyobb kiterjedésű és melegebb vízü tavakban fordul elő. Kitűnően úszik, zsákmányát is a vízből szerzi. Elsősorban halakat és békákat fogyaszt. Az olajzöld színű sikló – egyébként egyes területeken a fekete változatával is találkozhatunk – óvatosan araszol a hínár között, majd villámgyorsan kapja el a gyanútlan kishalat vagy békát. Ha a zsákmány kisebb, ott a vízben lenyeli, ha azonban nagyobb, kiviszi a partra. Július végén 5–20 tojást rak, amiket nyirkos talajba rejt, közel a felszínhez. A kis siklók augusztus végén, szeptember elején bújnak ki. Az időjárástól függően, de legkésőbb október elején elhagyja a vizet, és attól távolabb, fagymentes rejtekhelyre húzódik. A vele kapcsolatos legnagyobb élményem Istriához kötődik, ahol Istrai romvárosában, amelyik határos egy a Fekete-tengerből lefűzött tóval, szinte hemzsegetek a kockás siklók. Egy kiszáradt kútban pl. 32-t számoltam meg. Ha végigsétáltam a tó partján, méterenként egy-egy kockás sikló nézett rám a vízből, magasra tartott fejjel. Sajnos a műemléket látogató turisták sokat agyonvertek közülük.

Még viszonylag nagy számban él nálunk a keresztes vipera (*Vipera berus*), bár egyes adatok szerint az utóbbi évtizedekben erősen megfogyatkozott. Egyes területeken (pl. Somogyban) a *Vipera berus bosniensis* alfaj található, közöttük sok fekete színű példány is akad. Ez a

maximum 60 cm-re megnövő vipera az egyetlen veszélyesnek mondható kígyónk, bár rendkívül ritkán találkozhatunk vele. Erős mérge ellenére marása csak kivételes esetben okozhat halált. Hazai adatot nem is ismerünk arra vonatkozóan, hogy valaki viperamarásba halt volna bele. Napali állat, kövek, gyökerek, fücsomók tövében napozik vagy jár zsákmány után. Kisebb testű áldozatát a marás után sem engedi el, de mielőtt lenyelné, megvárja, míg alig vagy egyáltalán nem mozog. A nagyobb pockot, egeret azonban elengedi és a szagnyom alapján keresi meg. A halál beállta egy egér esetében alig 3–5 másodperc lehet, így az áldozat nem jut messzire. Április elején, esetleg március végén bújik elő föld alatti üregéből és szinte azonnal párzik. Elevenszülő, a fiatalok augusztusban, átlátszó burokban jönnek a világra, majd azonnal önálló életet kezdenek.

A másik viperánk a parlagi vagy rákosréti vipera (*Vipera ursinii rakosiensis*). Ez az alfaj ma már csak Magyarországon él, néhány kis kiterjedésű élőhelyen, és nálunk is erősen veszélyeztetett. Gyenge mérgű kígyó, fő táplálékát sáskák, tücskök, kisebb számban gyíkok jelentik. Az öreg állatok március végén, április elején jönnek elő, és ezután rövidesen megtörténik a párzás. Elevenszülő, a nőstény július végén, augusztus elején fial, 6–18 kis kígyót hozva a világra. A kicsik általában 11–16 cm hosszúak, a súlyuk 2–3 g. Azonnal elhagyják az átlátszó burkot, és néhány órán belül levedlenek. A fiatal állatok jóval tovább maradnak kint, mint az öregek, az utolsó pillanatig kihasználják a táplálkozási lehetőségeket. Ez érthető, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy milyen kondícióval kezdik meg a téli álmot. Még így is sok elpusztul közülük a tél folyamán. A parlagi vipera az egyetlen hüllőfajunk, mely jelenleg védelmi programot igényel – erről korábbi számunkban már írtunk.

Péchy Tamás

A rejtélyes életű barna varangy

Kora tavasz késő délutánján ülök csendben a mocsár szélén. Sok évtizedes, öreg zombékok tavalyi, fakóbarna sás-üstökei magasodnak ki a vízből. A parti zóna gyékényesének avas tömegében feltűnik már néhány idei zöld hajtás. A vízszegélyben támasztó gyökereikkel kapaszkodó égerék, meg a hátrább, már szilárd talajban álló vén tölgyek levelei még csak most ütköznek, zöld csipkefüggőnyt vonnak a kék égháttér elé.

Közvetlenül előttem, a víztükör felől tompa, távoli kutyaugatáshoz hasonlító „kut-kut-kut” hangzik. A vízfelszínen itt is, ott is kis buksi-fejek tűnnek fel, eltűnnek és újra megjelennek. Sokan vannak. Mi történik itt? Barna varangyok tartják nászukat! Felébredtek téli álmukból és eljöttek a vízhez.

Az átlátszó, alig félméteres víz fenekén varangypárok és magányos hímek láthatók. Időnként, levegőt venni a felszínre emelkednek. Az ölelkező párok nyugodtan, mondhatni kimerően mozognak. A pár nélküli hímek élénkek, erőszakosak, a párokat zaklatják. Eközben hallatják jellegzetes hangjukat. Egy nőstényt 3–4 hím is átölel. A nőstények petéiket mintegy 5 m hosszú, kettős zsinórban ürítik a vízbe, amelyeket a hímek megtermékenyítenek és mozgásukkal a víz alatti növényekre erősítenek. A peterakást követő éjszakán a nőstények a vizet elhagyva, a szárazföldre mennek. Néhány nap múlva követik őket a hímek is.

Az utolsó évtizedek kutatásai, különösen Hans Heusser svájci herpetológus kitartó vizsgálatai, sok mindent kiderítettek a barna varangy életéről. (Mintegy 13 ezer barna varangyot jelölt meg, így tudta nyomon követni életfolyamataikat.)

Békánk, miután öt hónapig tartó – földalatti lukakban, fagyókerek között, kidőlt fák alatt eltöltött –, hosszú téli álmából márciusban vagy április elején felébred, különös változáson megy át. Az egyébként éjszakai életet élő állat éjjelnappal aktívává válik, egyben vándorlási kényszer hatása alá kerül. Utóbbi arra sarkalja, hogy az időjárás viszonyoktól függetlenül elinduljon megszokott párosodási helyére, ill. ahhoz a vízhez, ahol kifejlődött. Nagyjából egy időben több száz (esetleg több ezer) békából álló tömeg vándorol a szaporodási hely felé. A Baláta lápon száz és száz példányukat láttam a láp vizében gyülekezni. Ahol még nagyobb számban él, ott ezrével vándorol árkokon, közutakon, vasúti síneken át a szaporodóhely felé. És e mozgalom – a barna varangy helyhűsége miatt – minden évben, rendszeresen megismétlődik. Mivel tömegben halad, elképesztően nagy veszteségeket szenved a járművektől és az emberi tudatlanság következtében. (Egy példa: a Bakony-hegység egyik „klasszikus” petézőhelyén, az öcsi Nagy-tó partján, egy mindössze 30 m hosszú szakaszon, 161, emberek által elpusztított tetemet számoltam össze.)

Honnan jön? A petézőhelyet környező tájról, általában 500–1000 m távolságról. (De kísérletképpen 3 km távol-

ságra elszállított példányok is visszavándoroltak és visszataláltak(!) lakóhelyükre.) Vándorlási mozgalma 2–3 hétig is eltarthat. A párosodás, peterakás után újabb áthangelés éri szervezetét, melynek hatására újra éjszaka lesz aktív, és ismét megteszi – most már visszafelé vándorolva – az utat tanyahelyéig, ahol az erdők, bokrosok talaján éli rejtett, magányos életét. Olykor a lakott helyek kertjeiben, pincéiben is rábukkanunk. Augusztusban azután ismét föltámad benne a vándorlási kényszer, amely elindítja őszi útjára, a szaporodási hely irányába. Ez alkalommal azonban nem közelíti meg a vizet, hanem attól bizonyos távolságra, rendszerint többedmagával, sőt más békafajokkal (ásóbéka, erdei béka) közösen, október folyamán a már említett rejtékelyeken téli álmra vonul.

Vonulásának tényét, módját földértették a vizsgálatok. Hogyan tájékozódik azonban a vízhez vezető, a terepakadályokat kacsaringósan kikertülni kényszerülő útvonalon? Ez a kérdés a zoológia számára máig rejtély maradt. Ahogyan nincs véglegesen tisztázva a légtérben akár több ezer kilométerre vándorló madarak orientálódása, ugyanúgy ismeretlen még e tipikusan talajlakó állatnak a tájékozódási mechanizmusa.

A barna varangynak, e hazánkban közönséges békafajnak kevés állati ellenessége van. Ennek oka a bőrmirigyei által termelt mérgező anyag, a bufonin. (Az ember nyálkahártyájára kerülve gyulladást okozhat.) Nappal a varjufélék, éjszaka a baglyok kaparintják meg egy-egy példányát, és mérgező bőrét fölhasítva, csak a test belsejét fogyasztják. Esetenként a vízisikló és mocsári teknős is zsákmányolja.

Nagy teste, gyors anyagcseréje, falánksága miatt rendkívül sok férget, hangyát, hernyót, lepkét, egyenesszárnyú rovar, csupasz csigát fogyaszt. Rendkívül hasznos tehát a kártevők elleni biológiai védekezésben. Ez az oka annak, hogy egyes országokban a kertekbe telepítik.

Magyarországon védett állat. A faj védelme azonban nem elegendő állománya fogyatkozásának megállítására. Több védelmet igényelnek a szaporítóhelyei. Kívánatos a szaporodásra alkalmas kis vizek megőrzése, sőt ilyenek létesítése. Hazánkban is vannak törekvések a nagyforgalmú utakon átvonuló varangytömegek védelmére. Átereszeket készítenek az út alatt, így a vándorló békák, ezeken haladva, megmenekülnek az elgázolástól. Ezeket az akciókat folytatni és eredményességüket fokozni kellene.

Barna varangy

Fotó: Péchy Tamás

Marián Miklós

● **A szirti sas** elterjedését és mennyiségi viszonyait vizsgálták az Alpokban. Ez a szép ragadozó Németországban csak a Bajor Alpokban költ, az állomány a hatvanas évek óta lassan emelkedik. Ugyanezt tapasztalták Ausztriában és Svájcban is. Wüst 1981-ben még csak mintegy 25 párra becsülte a német populációt, Schöpf 1989-ben már 40 foglalt revírről adott hírt. A legfrissebb eredmények szerint a Bajor Alpokban körülbelül 50 rendszeresen foglalt szirtisasrevír van, ezek 10%-a Ausztriába is átnyúlik. A párok szaporulata nagyon alacsony, ezt a szakemberek elsősorban az enyhe telekkel, a gyakori párváltozással és a helyenként elégtelen táplálékkinálattal magyarázzák.

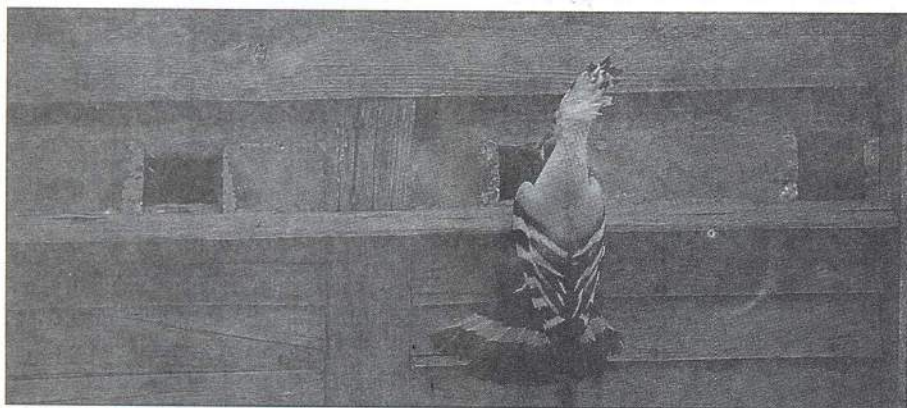
● **Mivel eteti a búbosbanka fiókait?** Erre próbáltak választ kapni Szlovákiában, amikor az ország középső részén a fiókatáplálékot vizsgálták. Különböző módszereket választottak, így 8–26 napos fiókák 236 ürülékét elemezték, 6–16 napos fiókáknál 38 esetben végeztek nyakelkötéses vizsgálatot, végül 12–20 napos fiókáknál 32 olyan fotót készítettek etetés közben, ahol a hozott zsákmányállatokat több-kevesebb bizonyossággal meg lehetett a kép alapján határozni. A 742 determinált táplálékállat 7 gerinctelen rendbe, 19 családba és 47 fajhoz tartozott. Május-júniusban a fiókák főleg mezei

nagysága 5–8 tojás volt, ezekből 3–6 fióka kelt ki, és 2–6 repült ki szerencsésen.

● **Kínából** továbbra is rendszeresen szállítanak verebeket étkezési célokra különböző államokba. Évente a becslések szerint 20 milliót exportálnak, de ez a szám valószínűleg alatta marad a tényleges mennyiségnek. Legutóbb Hollandiában 32 tonna fagyasztott verebet foglaltak le.

● **Luxemburgban** elfogtak és a bíróság elé állítottak három férfit, akiket tetten értek, amint léppel és hálókkal különböző védett énekesmadarakat fogtak be. A hatóságok a fogóeszközöket elkobozták, a madarakat a helyszínen szabadon engedték. A három belga férfit egyenként 2500 német márkának megfelelő büntetéssel sújtották.

● **Marokkóban**, Merja Zerga közelében 1993–94 telén újra láttak három vékonycsőrű pólingot. A három megfigyelő egyike dr. Yurlov volt Szibériából, aki már öt éve keresi hiába ennek a kipu sztuulás előtt álló fajnak a szibériai költőhelyét. A vékonycsőrű állományát jelenleg 50 és 200 példány közé teszik, és feltekezik, hogy 10–20 éven belül eltűnik a Föld színéről.

Fiókait etető banka

Fotó: Péchy Tamás

tücsköt ettek – két családnál 37,9, illetve 47,2%-ban találták –, ugyanott a bagoly-pillék talajban élő lárvái 10,6, illetve 13,8%-ot tettek ki. Július-augusztusban a bankák főként cserebogárpajonnal etettek (49,5%), de különböző sáskafajok (17,4%) és mezei tücsök (15,3%) is szerepelt a fiókák étlapján. A táplálkozásvizsgálatokkal egy időben egyéb megfigyeléseket is tettek, így megállapíthatták, hogy a fészekalj

● **A legújabb adatok szerint** a kereken 8600 madárfajból az elmúlt években 6000 faj állománya csökkent. A legfőbb ok az élőhelyek megváltozása, romlása vagy megszűnése, valamint a tudatos pusztítás. Egyedül Olaszországban évente 50 millió madár kerül fazékba, Cipruson évente „csak” 3 millió madarat lönek és fognak.

S. E.

Európa egyik kevésbé ismert országába látogattunk

Albániai útiélmények

Valbonában

A szerző felvétele

Az expedíció 6 főből állt: a Magyar Madártani Egyesület Zala megyei Helyi Csoportjának tagjai, Sziva Ferenc, az expedíció főszervezője és vezetője, Fehér Csaba, a HCS jelenlegi elnöke, Hivekovich Ákos, Varga Balázs, Bozzay Balázs, és jómagam, a Budapesti HCS tagja. Célunk Albánia madárvilágának tanulmányozása volt.

Június 15-én indultunk, s a jugoszláviai háború miatt Románián, Bulgárián, Macedónián keresztül érkezünk meg 3 nappal később az Okridi-tóhoz. A lenyűgöző szépségű és tiszta tó már önmagában elég volt, hogy ráeszméljünk Albánia természeti értékének nagyságára, a tavon egyebek mellett az alábukó feketenyakú, búbos és kis vöcsköket figyeltük meg. Nagy számban fordul elő és költ a kis kárókatona. Létszáma megfigyelésünk szerint nagyobb, mint a kárókatonaé. A madarak előszeretettel pihentek a vízből kiálló fákon.

Az Okridi-tótól Elbassanon keresztül Tiranába vettük az utunkat. Gyakran megálltunk, hogy megmentsek az útra tévedt görög teknősöket. A hegyek miatt épített szerpentinen úton-útfélen igyekeznek át ezek a lassú mozgású hüllők, és a helyi autósok egyszerűen keresztülhajtanak rajtuk. Több ilyen elgázolt teknőst is találtunk, melyeken már nem tudtunk segíteni, de ugyanígy találtunk egy elgázolt bajszos poszátát is... A kötelező formák elintézése után jutott időnk arra is, hogy megnézzük a fővárost. Tirana külvárosában, egy parkban éjszakáztunk, a-

hol a szürös csodabogyó nevű növény olyan nagy számban tenyészik, hogy a kecskék legelik le. A selyemakác tövében nagy számban nő a kontyvirág és a saspáfrány. Tiranából kutatásunk fő célja felé, az Albán-Alpokba indultunk. Itt egy kis faluban, Valbonában töltöttünk el két hetet. A 2000 m magas hegységek ölében levő kis falu vízellátásával nem volt probléma, mert a hegységből folyamatosan olvadó és lefolyó hó biztosította az ivóvizet, ott lévő élőlények számára is. A Magyarországon csak kis számban fészkelő, a víz tisztaságára rendkívül érzékeny vízirigók itt ideális élőterre találhatnak. Párba állva bókolgtatnak a kiálló köveken, s egy-egy hirtelen mozdulattal belevetik magukat a kristálytiszta vízbe, hogy a fenéken keressék táplálékukat.

A Valbona folyó mentén felfelé haladva növekszik a hegyi billegetők száma. A hosszú farkú madarak körül köre ugrálnak, vagy a vízparton futkosnak. A folyó vizének útját helyenként természeti akadály zárja el, ezért kiszélesedve kisebb tóvá duzzad. Itt szabad szemmel lehet látni a szivárványos pisztrángokat, amelyeket néha robbantással halásznak ki. A hegységben felfelé haladva megfigyelhetjük az óvatos kövirigót, s ha még feljebb megyünk, találkozhatunk a levegőben szállódós havasi sarlósfecskekkel és a szirti fecskékkel is. Nagyon elterjedt a vörhenyes fecske, amelyet gyakran füstifecskek társaságában látni, de attól világos farkcsikjával jól megkülönböztethető. Az 1000 m-es magasságban nem ritka a pillangókra emlékeztető, esetlennek tűnő, de színeiben pompás hajnalmadár, amely fészket függőleges sziklafalak repedéseiben, vájataiban építi. A csókánál valamivel nagyobb havasi varjú és havasi csóka is itt talál igényeinek megfelelő életteret, s főként csapatokban verődve, magasan keringve hívják fel magukra a figyelmet. A hegység lábánál, ahol bokros és tülevelű társulások váltják egymást, a köves, sziklás talajon keresik táplálékukat a házi galamb ősei, a szirti galambok. Itt figyeltük meg a sövényármányokat, de láttuk az erős mérgező homoki viperát és a görög békákat is. Az itt élő emberek végtelenségig vendégszeretőek, amijük van, azzal megkínálják az arra tévedt külföldieket. Minket is többször beinvitáltak szerény otthonukba, s megkínáltak a szőlőből főzött, tipikus albán pálinkájukkal, a rakival. Egy alkalommal egy földműves kísért el bennünket a Valbona folyó forrásához és megmutatta nekünk a szirti sas fészket a

megközelíthetetlennek tűnő szemközti hegy vájátára mutatva. A szirti sas főleg nyulakkal táplálkozik, de el-eragadja a környékbeli parasztok féltett kincsét, a bárányokat is. A galambok, rigók és varjúfélék nagy ellensége a vándorsólyom, itt találunk rá a hollóra is. Dél-Európa jellegzetes madara a berki veréb, amely csokoládébarna fejével, melle és torka fekete színével jól felismerhető és jellemző faj. Sajnos a kegyetlen vadászat erősen megtizedelte, de túlélte azt és ma újból terjedőben van. Valbona és az Albán-Alpok varázslatos környezetét sajnos időnk rövidsége miatt el kellett hagynunk, s utunkat Tiranán át a Karavastage-öböl felé vettük. Itt fészkel Európa egyik ritka madara, a borzas gödény. Költőterülete a Fekete-tenger mellékén és a Balkán egyes pontjain ismert, de a Karavastage-lagúnai fészkelést a szakirodalom nem említi. Ez a terület most természetvédelem alatt áll. A borzas gödény fészkelő állományát legkevesebb 50 párba becsültük.

Tapasztalataink alapján Albánia márdántanilag még ismeretlen terület, amely azonban most a rohamos fejlődés miatt veszélyeztetett. Több odafigyelés szükséges, hogy ezeket a területeket megmenthessék. A mezőgazdaság és az ipar válsága miatt a környezetszennyezés minimális, azonban a természet kizsigerelése nem folyhat hosszasan következmények nélkül, márpedig ma Albániában az egyetlen megélhetési forrás a természeti erőforrások felhasználása.

Köszönetet mondunk támogatóinknak, akik a következők voltak: Griss Kft., Helvecia Plan, ILFORD (Bp.), Komáromi László (Zalaegerszeg), Mari ABC, MOL Rt., Monolit Kft., MTESZ (Bp.), Pest-Budai Közért, Ready Mix, Szántó Ferenc látszerész, ZAKO, Zala Iparker. Rt., Zala Kft., Zalaegerszegi Vízmű.

Baltay Zsombor

Skorpió

A szerző felvétele

mme-hírek

Barátságban a természettel

Egyesületünk tűzokvédelmi programjának idén új támogatója akadt a növényvédőszereket gyártó és forgalmazó DuPont cég „személyében”. Kovács Gyulát, a DuPont-Conoco Hungary Kft. Mezőgazdasági Termékek üzletág marketing menedzserét arról kérdeztük, miért fontos egy multinacionális cég számára a természet védelme?

– A DuPont üzleti filozófiájának egyik sarkalatos pontja a környezet védelme iránti elkötelezettség. Ez több szinten is megnyilvánul. Cégünk például vállalta, hogy nem hoz forgalomba a környezetre és a felhasználóra veszélyes szereket. Beruházásaink során mindig jóval szigorúbb előírásokat alkalmazunk, mint amit a jogszabályok kötelezővé tesznek. A „termékgondozás” (stewardship) programunk keretében végigkísérjük a termék útját a gyártástól a lebomlásig. A környezetvédelmi követelményeknek nem megfelelő terméket azonnal kivonjuk a forgalomból. Az elmúlt években például ezt tettük a WYDATE nevű rovarölőszerrünkkel Magyarországon. A szert eredetileg csak növényvédelmi szakemberek használhatták volna fel, de úgy tapasztaltuk, hogy a privatizáció miatt ez a továbbiakban nem garantálható. Helyenként ugyanis a szakemberek szétmérték a szert az egyéni gazdáknak. Az általunk forgalmazott termékek gyorsan lebomlanak, így élővizekben és a talajban nem halmozódnak fel. Ráadásul csak igen kis mennyiséget, hektáronként 10–40 g-ot kell felhasználni belőlük. Egyébként a DuPont világszerte támogat természetvédelmi programokat, Spanyolországban például az Asturias mocsárvilágának megmentésére fordítottunk jelentős összeget.

– *Magyarországon miért esett a választásuk éppen az MME tűzokvédelmi programjára?*

– Igazgatónk, Nigel Swann úr képzett ornitológus. Így tisztában vagyunk e gyönyörű madárfaj világszerte kedvezőtlen védelmi helyzetével. A magyar állomány az egyik legnagyobb Európában, ráadásul az állomány jelentős része mezőgazdasági területeken fordul elő. Úgy gondoljuk, hogy a környezetért felelősséget érző multinacionális cégeként ki kell vennünk a részünket e faj megmentéséből.

– *Hogy tud ebben a DuPont cég segíteni?*

– Az általunk forgalmazott szerek igen jó hatásfokúak, és egyáltalán nem jelentenek mérgezési vagy környezetszennyezési veszélyt. Az MME tűzokvédelmi szakembereivel történő közös fellépésünk pedig lehetőséget nyújt arra, hogy széles körben megismertessük a gazdálkodókkal a tűzokvédelmi teendőket. Emellett termékeink (GRANSTAR, GLEAN, CHISEL, REFINE, TITUS, TITUS PLUS) minden eladott kilogramja után 100 Ft-ot utalunk át az MME tűzokvédelmi programjának, a fészekmentések és az élőhelyvédelmi munka támogatására.

Készítette: Nagy Szabolcs

„Madártábor”

A címben említett „madártábor” gyűjtőfogalom. A Börzsönyi Természetvédelmi Tábor (BTT) és a Börzsönyi Ornitológiai és Természetvédelmi Tábor (BOTT) egyaránt jelenti. Meg kell magyaráznom egy kis történelmi visszpillantással – de nem kezdem Ádámnál!

Egyesületünk a hetvenes évek végén erős létszámgyarapodást célzott meg – sikerrel. Hipp-hopp, a Börzsönyi HCS létszáma is megtízszereződött. Az új belépők csaknem fele iskolás korú fiatal volt. Felvetődött: kell valamit kezdeni velük! Felismertük, hogy a meglévő törvények, rendeletek végrehajtása hézagossá, és a meg nem értés, az ellenézés gátat vet a legjobb szándékoknak is. A társadalom szemléletét kell megváltoztatni, áthangolni. A felnőttek között türelmes meggyőzéssel lehet ezt elérni, vagy megközelíteni, de a jövőbe nézve elsősorban a gyerekeket kell megnyernünk. Magunkon tapasztaltuk, hogy amit gyermekkorunkban megszoktunk, bevétünk tudatvilágunkba, az életformává, rutinná válik. Ezt céloztuk meg az első táborral 1981-ben. A gyerekek először madarász-

tábornak, majd egyszerűen „madártábor”-nak hívták. 1994-ben a XIV. BBT és az I. BOTT zárta kapuit.

A BOTT-sorozatot olyan gyerekek indították, akik a másik táborból kiöregedtek, s időközben „megemberesedtek”.

Az első táborokban 30–36-an vettek részt, napjainkra táboronként évente 50 gyerek nyer bepillantást a természettel összefüggő tudományokba – a rovartanba, a növénytanba, a geológiába, a hidrobiológiába, a madártanba –, megismerkedik az erdővel mint életközösséggel, megvizsgálja az emberi behatásokat, és gyakorolja magát a természetkímélő túrázás tudományában.

Sokuknak a gyűrűzés céljából befogott madarak közléről való megfigyelése jelenti az első nagy élményt. Pihenő, szabadidő, játék után délután is előadás, foglalkozás, sportos játékok színesítik a tábori életet. A papírhajtogatás, szövés, fonás, ősi mesterségek megismerése, régészeti előadás, mikroszkópozás a legélénkebb lurkót is kordában tartja. Van éjszakai kóborlás, mely a bátorságot edzi, de megismertet az éjjeli neszekkel, hangokkal, derengő fényekkel is. Az egyik délután a táborozó gyerekek tartanak élménybeszámolót, egy választott

tárgyból tartott „kiselőadás” kapcsán gyakorolják a többiek előtt való szereplést. Mindenki figyel arra, hogy beszéde szép, magyaros, trágárságmentes legyen, hogy egy ilyenfajta „környezetszennyezésnek” is elejét vegyükk. A tábor végén versenyszerű vizsga-vetélkedőn adnak számot arról, mennyire vannak otthon a természetóvásban. Aztán vidám táborúzi mókákkal töltik az utolsó estét. Másnap reggel bizony gyanúsán csillogó szemekkel búcsúznak erdőtől, réttől, és a táborozó társaktól.

A táborba azok, főleg Pest megye északi részén élő gyerekek jutnak el – korlátozott számban azok is – akik a Börzsönyi Helyi Csoport működési területén lévő iskolájukba február vége felé eljuttatott „agyfacsaró” feladatlapot sikeresen megfejtik. Eljutott hozzánk néhány, az országhatáron kívül lakó, magyarul értő gyerek, így táboroztak már velünk Olaszországból, Egyiptomból, Szerbiából is.

A körülmények évről évre nehezülnek, de elhatároztuk, hogy amíg az eddigiekhez mérhető érdeklődés van, megrendezzük minden évben a táborokat.

Brellos Tamás

Részletek Pisztora Zsófia VI. osztályos tanuló e táborról, egy tanulópályázatra írt dolgozatából:

„Már az első nap mély hatást tett rám a gyönyörű hely, Királyré, mely a Börzsönyben van. Amikor mindenki megérkezett, csend lett, elosztottak minket csoportokra. A csapatok egy-egy madárról kapták nevüket: Vízirigók, Poszták, Egerészölyvek, Vörösbegyek... mi lettünk a Jégmadarak. Másnap öt órakor keltünk. Rettenetesen hideg volt. Még mindenki aludt, csak a mi csoportunk készülődött. Mi voltunk ezen a napon a gyűrűzők. Csodálatos volt az ébredező természetet figyelni: a madarak előbb ritkán, majd egyre sűrűbben csiripeltek, egyre többféle rovar repült el szemünk előtt, a csillogó harmatot hamar fölszárította a nap melege.

A táborban mindig fegyelem volt, pedig senki semmi erőszakot nem alkalmazott ennek eléréséhez. Teljes önállóságot kaptunk, és éreztük a felnőttek bizalmát. Tudták, hogy tudunk mosogatni, tüzet rakni, vizet hordani stb. Mindenkit úgy szerettünk, amilyen. Sohasem unatkoztunk, minden nap más programunk volt. Megmásztuk a Csóványost, piócákat néztünk mikroszkóppal, minden rovarra felfigyeltünk. Madarakkal ismerkedtünk, próbáltuk hangjukról felismerni őket. Egyre jobban megszerettem a természetet. Minden alkalommal egy-egy apró csodát láttam, és kezdtem megérteni, mi miért van így a természetben. Nem hiányzott se a televízió, se a magnó, rádió, vagy éppen más, hétköznapi időrábló készülék. Sokkal finomabb volt a forrásvíz, mint a városi festett szörpök. Nem a hatalom, a pénz a fontos, hanem az, hogy az ember el tudja fogadni és tisztelni a természetet, mely állandóan körülveszi... hogy láthatom a természet apró csodáit. Ez a legfontosabb és ezt semmiért sem cserélném el. Azt hiszem ezzel nem csak én vagyok így, hanem mindenki, aki eljött erre a csodálatra méltó helyre, és azzal gazdagodott, hogy ráismert egy igazi értékrendre... Legszívesebben minden nyáron ide jönnék el, és remélem amíg „ki nem nővöm” a tábor, mindig eljutok Királyrére. Nagyon szomorú voltam, hogy itt kellett hagynom ezt a nagyszerű helyet, ugyanakkor örültem, hogy láthatom családomat. Szerencsére tudtam: újra lesz nyár és újra pályázhatok a táborba jutásomért. Addig is hétvégeken a testvéreimmel és édesanyámmal kirándulni fogunk.”

Tűzokvédelmi Tábor

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Tűzok Központja 1995. április 27-től június 22-ig Tűzokvédelmi Tábor (tűzokfészekörzést és -felderítést) szervez a következő turnusokban:

- I. április 27. – május 4.
- II. május 4. – május 11.
- III. május 11. – május 18.
- IV. május 18. – május 25.
- V. május 25. – június 1.
- VI. június 1. – június 8.
- VII. június 8. – június 15.
- VIII. június 15. – június 22.

Önkéntes segítők jelentkezését várjuk levélben (Fáter Imre, 5054 Jászalsószentgyörgy, Petőfi u. 13/b.), illetve rádiótelefonon (06(60)386-566). Mindenkinélk bővebb felvilágosítást és visszajelzést adunk.

MME Tűzok Központ

PKMK

A Pest Környéki Madarász Kör madárgyűrűző tábora augusztus 15-től szeptember 3-ig lesz a Szentendrei-szigeten. Várjuk a jelentkezőket az MME vagy a Göncöl Alapítvány (2600 Vác, Ilona u. 3. Telefon és fax: (27)311-179, Telefon: (27)314-983) címén.

Horváth Gábor

Felhívás

Közismert, hogy a hazai fogolyállomány részint a korábbi kemény telek, illetve a mezőgazdaságban bekövetkezett változások hatására nagyon megfogyott. Szeretnék egyesületünk tagjainak támogatásával egy országos felmérést végezni, ehhez kérem minden érdeklődő segítségét.

A címemre (8071 Magyaralmás, József A. u. 5.) küldött adatoknál kérem feltüntetni a megfigyelés helyét (község-határ, megye), idejét és a látott példányok számát (ha lehet, az ivarokat különválasztva).

Dezső Tibor

postaláda

A sarlósfecskéről

Már évek óta soproni diák voltam, amikor felébredt érdeklődésem a kollégium körül sivatka kergetőző sarlósfecskek iránt. Nem mintha korábban nem vettem volna észre őket, csak éppen hoztártartoztak a városképhez, mint a Tűztorony vagy az Új utca patinás, régi házai. Az egyik pár éppen a kollégiumi szobánk ablaka felett járt be etetni, valahová a padlásra. Többször láttuk őket az ereszcsonna alatt besurranni, és furdalni kezdett a kíváncsiság, vajon hogyan zajlik az élet a fejünk felett lakó sarlósfecskékénél. Végiggondolva a dolgot, rájöttem, hogy semmit sem tudok róluk, és nem sok mindent találtam a hazai szakirodalomban sem.

A padláson pár perc alatt vagy két tucat fészket találtam, ez igen kellemes meglepetést okozott, hiszen már kezdetben felülmúlta a reményeimet. Ettől a naptól kezdve igen sok órát töltöttem el a sarlósfecskék megfigyelésével, és sok érdekes dolgot tapasztaltam az idők során.

A sarlósfecske egyike legkésőbb érkező madarainknak. Déli határaink mentén április 20-a körül érkezik, az északi városokba körülbelül 10 nappal később. Közép- és dél-afrikai telelőhelyeiről január táján indul fészkelőhelyei felé. Megérkezése után azonnal elfoglalja fészket, melyet évekig használ, újra és újra tartarozva azt. Hosszú ideig él, Svájcban találtak már 21 éves sarlósfecskét is. Madarunk valamikor a lombhullató erdők odvas fáiban, sziklafalak repedéseiben költött, manapság azonban már gyakorlatilag teljesen urbanizálódott. Szinte minden városban találkozhatunk vele, esetenként magányos várronokon is fészkel, többnyire telepesen. Nem könnyű rábukkanni fészkelőhelyeire, hiszen azok többnyire igen magasan, nehezen megközelíthető helyeken találhatók. Majd' egész életét repülve tölti. Radarral végzett vizsgálatokkal és repülőgépes követéssel bebizonyították, hogy a fiókák felnevelésének rövid időszakát kivéve még aludni sem száll le! Rövid, de erős lábai kapaszkodásra igen alkalmasak. A közhiedelemmel ellentétben a talajról is képes felemelkedni, de erre csak nagyon ritkán kényszerül.

Évente egyszer költ, 2 vagy 3 tojását május-júniusban rakja le. Mindkét madár kotlik. Fiókái hosszú ideig, átlagosan 41 napig fejlődnek a fészkekben. A sarlósfecske kizárólag apró, repülő rovarokkal – többnyire levéltetvekkel, hártáásszárnyúakkal, legyekkel – táplálkozik, fiókáit is ezekkel eteti. Torokzacskójában nagy mennyiségű táplálékot hord, akár 100–1000 példányt is. Ennek összegyűjtéséhez hosszú időre van szükség, emiatt ritkán etet, átlagosan közel egy óra telik el a szülők két érkezése közt. A fiókák alkalmazkodtak ehhez, hosszabb éhezést is elviselnek. Erre szükségük is van hűvös, esős időjárás esetén, amikor a szülőknek több idő kell a táplálékgyűjtéshez. A kitollasodott fiókák akár egyhetes koplalást is túlélhetnek!

A sarlósfecske, amely tudvalevőleg nem fecske, még csak nem is énekesmadár, *lassan terjed Magyarországon*. Megtelepszik a lakótelepek panelépületein is, olyan helyeken is fészkel, ahol korábban nem volt ismert. Mivel fészkelőhelyeit nem könnyű felmérni, hazai állományáról keveset tudunk. Érdemes volna jobban odafigyelni erre az érdekes madárra!

Pellinger Attila

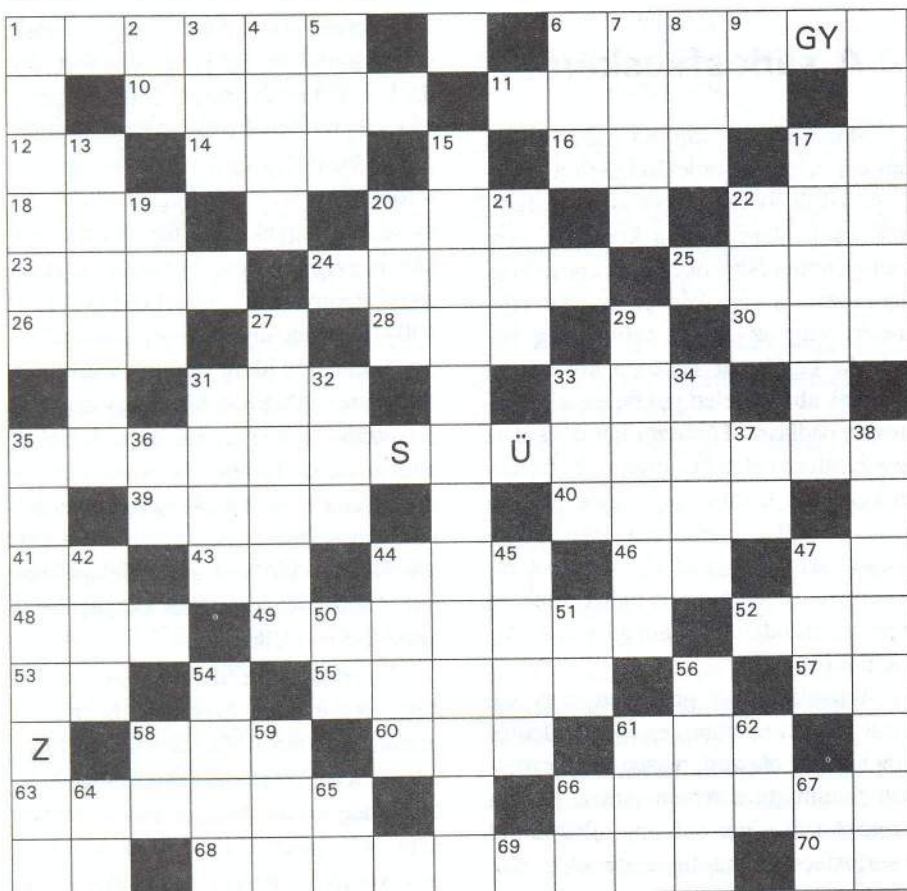
Fehér gólya kétszeri fiókanevelése?

Nagyvenyim határában, egy villanyoszlopra épült fészkekből 1994. december 1-én röptül ki három fióka. Az ezt követő hetekben a környéken rendszeresen láttak egy gólyapárt. Helybeliek szerint kétszer költöttek a múlt évben. Az első fészkeljéről csak annyit tudunk, hogy júliusban négy fióka röptül ki, és a közeli, mély fekvésű legelőkön táplálkoztak.

A szakirodalom nem tesz említést hasonló esetekről. Az utólag begyűjtött adatok azt sem teszik kétségtelenné, hogy itt ugyanaz a pár költött másodszor is. Ettől eltekintve az egy fészkekben történő kétszeri sikeres költés példátlan, s erre csak némi magyarázatot nyújthat a bőséges táplálékkínálat (pocokgradáció, jó békaszaporulat).

Fenyvesi László

rejtvény

VÍZSZINTES: 1. Áprily Lajos egyik versének címe. 6. A szívárvány színeiben pompázó madarak, hazánkban többfelé költenek. 10. Nép. 11. Héjas gyümölcs. 12. Rangjelző. 14. Folyékony súrolószér. 16. Nándor, Róbert, Antal. 17. Kicsinyítőképző. 18. Becézett női név. 20. Helység Pest megyében. 22. Napfajta. 23. Háziszárnyas. 24. Ékes Somogy megyei helység. 25. Római uralkodó volt. 26. Időjelző. 28. Három egyforma betű. 30. Albánia pénzneme. 31. Romániai folyó. 33. Terrorszervezet volt. 35. Áprily Lajos másik versének címe. 39. Gabriella becézve. 40. Pénzt apróz. 41. Háziallat. 43. Svédországi és ausztriai autójelzések. 44. Fohász. 46. Cet mássalhangzó. 47. Gyilkol. 48. Ilyen bőség is létezik. 49. Ilyen hegy van Vas megyében. 52. Elődje. 53. Azonos a vízszintes 43-mal. 55. Mesterség. 57. Sapnyolországi és magyarországi gépkocsik jelzései. 58. Fordítva: kórházi osztály. 60. Téli öltözet. 61. Kis állat. 63. Politikai napilap volt 1919-1926 között. 66. Tönkretesz. 68. Sólyomalakú madár. 69. Becézett leánynév. 70. A vízszintes 69. mássalhangzó.

FÜGGŐLEGES: 1. Áprily Lajos harmadik versének címe. 2. Személyes név. 3. Menyasszony. 4. Komárom megyei város. 5. Orosz folyó. 6. Erős ital. 7. Angliai grófság. 8. Parancsolója. 9. Rádium vegyjele. 13. Másolta. 15. Áprily Lajos negyedik versének címe. 17. Rámája. 19. Posztófajta. 20. Győr-Sopron megyei helység. 21. Csak félig kettős. 22. Áprily Lajos ötödik versének címe. 27. Nem tilos. 29. Mesterség. 31. Mesterember mellett van. 32. Becézett férfinév. 33. Ilyen lövész is van. 34. Ez a csirke is finom eledel. 35. Áprily Lajos hatodik versének címe. 36. Jég magánhangzótlantul. 37. Néma Lot! 38. Hetilap. 42. Azonos a vízszintes 26-tal. 44. Ez beszél. 45. Szalonnát köveszt. 47. Azonos a vízszintes 52-vel. 50. Fordított kicsinyítőképző. 51. Vízszintes 26. végétlenül. 54. Rét. 56. Hazai. 58. Azonos a vízszintes 41-gyel. 59. Egyik oldal. 61. Sereg. 62. Kettős betű. 65. Másik kettős betű. 66. Római hat. 67. Hamis.

Beküldendő sorok: vízszintes 6., 35., 68., függőleges 15., 22., 35. Beküldési határidő: 1995. június vége. A helyes megfejtők között könyveket sorsolunk ki.

megfejtések

A folyóiratunk II. évf. 1. számában megjelent keresztrejtvény helyes megfejtése a következő: „A madár se repülhet, míg meg nem tollasodik.” A *Csipogó* rovat rejtvényének megfejtése: a tréfás rajz egy őszapót ábrázol. A helyes megfejtők közül Szabó Ilona szöcei és Patkó Dániel székesfehérvári olvasónk a *Madarak földön, égen* című könyvet nyerte, amit postán küldünk el. Gratulálunk!

hirdetés

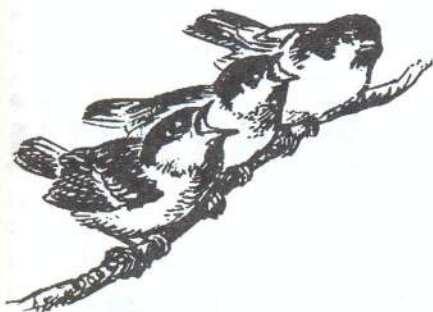
E rovatunkban 20 szóig ingyen helyt adunk nem üzleti jellegű apróhirdetéseknél (pl. kiadványok, felszerelések cseréje, eladása). A megjelentetés jogát fenntartjuk!

Keresek Minolta X-700-hoz MD-Macro 4/100 mm, MD-Zoom 3,5-4,5/35-105 mm objektívet és Auto 280 PX rendszervakut. Elcserélem '92-93-as *Video* magazinjaim *National Geographic*, '93 előtti *Természetbúvárokra* vagy a *Magyarország fészkelő madarai* c. könyvre. Turbucz Gábor, 5530 Vésztő, Berzsenyi u. 1. Tel.: (66)477-299, 18 óra után.

BirdLife-partnereink

Név: Dansk Ornitologisk Forening (DOF) • **Magyar név:** Dán Madártani Egyesület • **Alakulás éve:** 1906 • **Taglétszám:** 10000 • **Folyóirat:** *Fugle* (4), *DOFT* (2) • **Elnök:** Christian Hjorth • **Igazgató:** Arne Jensen • **Fizetett alkalmazottak száma:** 15 • **Cím:** Vesterbrogade 140, DK-1620 Copenhagen V, Denmark • **Tel.:** +45 31 31 44 04 • **Fax:** +45 31 31 24 35.

Mindentudó Benedek

Van nekem egy nagyon kedves barátom, Benedeknek hívják... Pontosabban nem is ez a becsületes neve, csak én neveztem el így; Mindentudó Benedek. Persze csak magamban szólítom ezen a néven, mégis biztosan tudom, ha olvassa ezeket a sorokat, azonnal magára ismer!

Gondolom, már ti is kitaláltátok. Benedek is szereti a madarakat – különben nem is lenne a barátom –, de sajnos van egy nagy hibája; túl élénk a fantáziája. Sőt! Azt is mondhatnám, hogy Benedek bizony egy kicsit hazudós!

Rég nem láttam már barátomat, de a minap váratlanul meglátogatott. Látszott rajta, hogy tele van élményekkel, és alig várja, hogy elkezdhesse mesélni. Nem is tudta sokáig visszatartani, hamarosan ömleni kezdett belőle a szó.

– Legutóbbi találkozásunk óta rengeteg érdekes dolgot láttam. Még március elején történt, hogy az erdőben jártam, és egy mesterséges odútelep tavaszi tisztogatásával foglalkoztam. A cingék még nem kezdték meg a fészeképítést, de – mert csodálatos napfényes idő volt – már ott sűrögtek-forogtak a párok a kiszemelt odú körül. A hímek hangos énekléssel és dühös cserregéssel igyekeztek távoltartani a vetélytársakat.

Az egyik odú tetejét alig tudtam lefészegetni. Először arra gondoltam, hogy talán a sok esőtől dagadt be, de aztán ahogy nagynehezen mégiscsak lejött a tető, csodálkozva láttam, hogy belülről vastagon be van tapasztva sárral! Hát ez meg hogy lehet? Aztán eszembe jutott, hogy a csuszka szokta sárral leszűkíteni a túlságosan tág odúnyílásokat akkorára, hogy éppen csak beférjen rajta. Így aztán kirekeszti a nagyobb termetű fészekkonkurenszeket, például a seregélyt.

Ennek az odúnak megfelelő méretű nyílása volt – pont 32 milliméter –, így aztán a madár, hogy „tapasztási szenvedélyét” kielégítse, csak a tetőt ragasztotta oda az odú falához. Az odú alján csak kevés száraz falevelet és némi lehullott sárdarabkát találtam. Közben megérkezett a „tulajdonos” és olyan közel röppent hozzám, hogy tisztán láttam a csőrét is. Sáros volt!...

Itt Benedek végre tartott egy kis szünetet, közben fürkészően nézett rám, hogy vajon elhiszem-e, amit mond? Tudtam jól, hogy előbb szabadulok, ha nem kezdek el vitatkozni „mindentudó” barátommal, ezért nem szóltam egy szót sem, csak intettem, hogy folytassa.

– Persze azt biztos te is tudod – folytatta megnyugodva, és elszemtelenedve Benedek, – hogy nem csak a csuszka

használ sarat a fészeképítéshez, hanem más madarak is. Például az énekes rigó. A saját szememmel láttam, amint a pocsolya szélén gyűjtött sárdarabokkal simára tapasztotta a fészek belső csészéjét. Közben úgy használta a csőrét, mint a kőműves a vakolókanalat! Érdekes viszont, hogy közeli rokona, a fekete rigó, csak a fészek alapját készíti sárból. A csészét nem tapasztja, hanem tollakkal béleli puhára...

Most már és is „fészkelődni” kezdek a széken, mert láttam, hogy barátomat kezdi elragadni a fantáziája. De nem szóltam közbe, inkább magamban számolni kezdtem lódításait.

– Bár még csak március eleje volt, már teli torokból énekeltek a madarak. A farkás tetején aprócska ökörszem fújta dalát. Mindig elcsodálkozom azon, hogy

Grafika: Kertész Róbert

Európa legkisebb madara – hisz az ökörszem mindössze 8 grammot nyom – hogyan képes ilyen erős hangot kiadni magából?!

A bokor mélyéből egy vörösbegy melankolikus éneke hallatszott, az öreg odvas tölgy felől pedig a sárgarigó vidám flótázását sodorta felém a szél. Lassan, óvatosan lopakodtam az öreg fa felé, mert nem csak a sárgarigót szerettem volna megpillantani, de tudtam azt is, hogy a fa egyik odvában egy macskabagoly tanyázik. Mire odaértem, a sárgarigót már nem láttam sehol, csak két seregélyt riasztottam fel az egyik ágról...

De a macskabagoly szerencsére ott ült szokott helyén a fatörzshöz simulva, és sárga szemével engem nézett. Úgy tettem, mintha észre sem vettem volna, lassan tovább mentem. A bagoly meg sem mozdult – bízott rejtőszíneiben –, de azt láttam, hogy szeméit utánam fordítva lesi minden mozdulatomat.

A fa túlsó oldalára érve észrevettem, hogy az egyik szűk nyílású odú bejáratánál tollpíhét lenget a szél... Nocsak! Ebben az odúban már fészek épül? – gondoltam és behúzódtam a fatörzs takarásába... Nem kellett sokáig várnom! Egyszer csak megjelent két aprócska őszapó – mindkettő nagy tollpíhét cipelt a csőrében –, és egymás után bebújtak az odúba. Az egyiknek be sem fért a hosszú farka, és a nyíláson kilógó, billegő farkvég arról árulkodott, hogy odabenn serény munka folyik. Hát persze! Gondolhattam volna! Az őszapó – régen rudas cinegének is nevezték hosszú farka miatt – a legkorábban fészkelő cinege. Így aztán semmi meglepő nincs abban, hogy március elején már a fészek bélelésével foglalatostkodtak!

Nem tudom te hogy vagy vele – folytatta barátom a szóáradatot, csöppnyi esélyt sem hagyva arra, hogy megpróbáljak válaszolni a kérdésére –, de nekem legkedvesebb hónapom a március. Nemcsak azért, mert ekkor jelennek meg az első bibicek, és a korán fakadó fűzfák ágai közül ekkor hangzik fel először a hosszú tél után a csilpcsalp-fűzike kedves éneke, de az első tavaszi virágok is ilyenkor bújnak elő a korhadó avar alól. Nincs is szebb látvány az ártéri erdők fehér hóvirágszőnyegéből itt-ott előbukkanó tavaszi csillagvirág hatszirmú sárga virágainál! (Benedek egészen kipirult a lelkesedéstől, de engem ez nem hatott meg! Magamban tovább számoltam a báderságokat.)

Az igazat megvallva nekem még a tavaszi virágszőnyegnél is nagyobb él-

ményt jelent a kerecsensólymok márciusi nászrepülése! – folytatta, egyre jobban belemelegedve a mesébe. – Aki csak egyszer is látta már a kerecsenek fészkeépítési ceremóniáját, az sohasem felejtí el!... Egyszer csak a kék ég végtelen magasságában megjelenik egy apró pont, amely gyorsan közeledik, már felismerhető, hogy valami madár, majd még közelebb ér, és már azt is láthatjuk, hogy egy hím kerecsen az, és a karmaiban egy vastag ágat tart. Ekkor valahonnan a fák közül hangos kiáltozással felköröz a párja, és a hím által elejtett ágat szédítő zuhanórepüléssel kapja el a levegőben. A hím madár követi őt a fészkekhez, de az építésben nem segít. Az az „asszony” dolga!

A fészek néha fára, néha sziklapárkányra épül. A sziklai fészket gyakran a hollótól „koboza” el, és ez utóbbi – bár nagyon erős madár – ezt tehetetlenül szemléli. Légiharcban nem veheti fel a versenyt a kerecsensólyommal!

A holló egyébként az utóbbi időben örvendatosan szaporodik. Talán már nem kell attól tartanunk, hogy kipusztul hazánkban ez a gyönyörű madár, amelyről egyébként sokan nem is tudják, hogy Európa legnagyobb termetű énekesmadara!

Amikor Benedek idáig ért a meséjével, hirtelen az órájára pillantott, és ijedten ugrott fel a székről.

– Te jó ég! Már ennyi az idő? Nekem mennem kell!

– Ugyan ne siess már annyira! – csúszott ki a számon könnyelműen, de bőbeszédű barátom ezt szerencsére nem hallotta meg...

– A jövő héten majd valamikor benézek! – nyugtatott meg az ajtóból viszszaült, majd a kertkaput becsapva elviharzott.

Amint meggyőződtem róla, hogy Benedek nem fordul vissza a sarokról valami fontos „mesélnivaló” kedvéért, elkezdtem összeszámolni a fülletéseit. Szinte hihetetlen, hogyan tudott ilyen rövid idő alatt ennyi sületlenséget összehordani! Most azonban nem írom le ezeket! *Írjátok meg nekünk, hány lódtását tudtátok leleplezni Benedeknek! De legyetek nagyon figyelmesek, mert néha – persze lehet, hogy csak véletlenül – igazat is mondott ám!*

Zsoldos Árpád

Fotósuli

A villanófény használata

Korábbi számainkban már többször szó esett a villanófény vagy vaku használatáról, és azt ígértem, hogy egy későbbi alkalommal részletesen ismertetem a vele való munka fortélyait és nehézségeit. Most tehát nézzük meg közelebbről, mit is jelent a természetfényképező számára a vaku használata. Mielőtt a részletekbe belemennénk, vegyünk sorra néhány alapvető dolgot, ami esetleg meg fogja határozni, hogy egyáltalán rászánjuk-e magunkat a villanó használatára.

Speciális vakura van szükségünk. Mit jelent ez? Magas a kulcsszáma – ez azt jelenti, hogy adott távolságra mekkora fényt ad le, pontosabban milyen hosszban adja le az adott fényerőt. Ez a mi esetünkben legalább 50–60 kell legyen, (a családi fotókra használatos kis vakuk kulcsszáma 20–25 körül mozog). Külön, tölthető akkumulátorral rendelkezik, a szinkronzsinórja, illetve a tápvezetéke hosszú vagy meghosszabbítható, több láppal is működtethető, rendelkezik szennzorrával és nagy előnyt jelent (sőt, esetenként elengedhetetlen), ha a fényereje manuálisan állítható. Egy ilyen vaku bizony nem olcsó dolog, úgyhogy jól meg kell gondolnunk, valóban megéri-e a beruházást. És most nézzük a gyakorlati használatot.

A természetfényképezésnél a vakuhasználatot két nagy területre oszthatjuk. Az egyik a madár-, ill. emlősfényképezés, míg a másik az apró dolgok (növények, gombák, bogarak, lepkék stb.) fotózása.

Mindkét esetben általában elmondható, hogy egy villanólámpa nem elég,

legalább kettő kell. Ugyanis a vakufény rendkívül kemény, éles világítást ad, ami abszolút természetellenes és bántóan művi tud lenni. Sokszor látni olyan fotókat, ahol egy lámpával „képen lötték” a szerencsétlen madarat, szemében ott csillog az erős vakufény, a háta mögött meg a sötétfekete árnyékok tömkelege. Az eredmény csapnivaló, úgy néz ki a madarunk, mintha ki lenne tömve. Ráadásul ezek a képek ún. fotódobozban készülnek, amikor a befogott madarat beteszük egy többé-kevésbé természetesen berendezett, világoskék háttérű dobozba, s mikor már nem ugrál, eszeveszetten lefényképezik. Azt hiszem ez mindennek nevezhető, csak madárfényképezésnek nem. Természetesen ez azért könnyebb, mint kint a természetben vakuval fényképezni ugyanazt a madarat. Nézzünk egy példát. Találtunk egy fiókás ökörszemfészket az erdei út árkában. Le akarjuk fényképezni az öreg madarakat valahol a fészkek közelében. Azt már megfigyeltük, hogy mielőtt beszállnának a fészkekbe, hosszabban megülnek egy két méterre lévő száraz ágon. Nos, ezen a helyen le tudjuk fényképezni őket, de mivel a természetes fény nem elegendő, vakut kell használnunk. Hogy kezdünk neki?

Mindenek előtt elhelyezzük a lessátrunkat, először az ágtól távolabb, majd néhány nap múlva közelebb visszük. Célszerű fából két „vakulámpát” faragni (csak nagyjából hasonlítsanak rájuk), feketére festeni és ezeket is odatenni, ahova majd az igazi lámpák kerülnek. Ha ezt is megszokta a madarunk anélkül, hogy átköltözött volna egy másik ágra – ezért kell a lassú szoktatás –, elkezdhetünk fényképezni, de... Ahhoz, hogy szép világítású képeket kapjunk, két lámpát kell használnunk. Az egyik lesz a főfény, míg a másik az árnyékokat deríti meg. Van mondjuk egy 63-as kulcsszámú vakunk, ami lehetővé teszi, hogy az ágtól 80 cm-re elhelyezett lámpával, 21 DIN-es filmre 11-es blendével exponáljunk. Ez lesz a főfény. Ezt a lámpát általában úgy célszerű elhelyezni, hogy az objektív irányából, de egy kicsit fenntebből adja a fényt. A másik lámpa fog deríteni, ezért ennek jóval kevésbé kell megvilágítania a témát, hiszen ha két oldalról egyenlő fénymenyiséget kap a téma, az eredmény pocskék lesz. Ezért a derítőlámpának a DIN-skáláját (ezért fontos, hogy a vakunk szenzoros legyen) 21 helyett 27–29-re kell állítanunk, vagyis két-három belendeértékkel kevesebb fényt kell adnunk. Ha a vakunk nem szenzoros, akkor a második lámpát hátrébb kell vinnünk, jelen esetben 1,5–2 m-re. A derítőlámpa kb. 40–50 fokos szögből és a téma ma-

gasságából kell, hogy világítson.

Itt jegyzem meg, hogy bár a szenzoros vakuk automata állásban is használhatók (tehát maguk állítják be a blendéhez és a távolsághoz szükséges fénymenyiséget), ez azonban kint a természetben, ahol sokkal kevesebb a reflex, vagyis a szenzorra visszajutó fénymenyiség, általában nem felel meg. Mert hogyan is működik a szenzor? A villanáskor kimegy a lámpából a fény, eléri a témát, arról visszaverődik, és a visszaverődés fényerejét méri a lámpán lévő érzékelő. Ha elegendőnek itéli a megvilágítást, leállítja a további fénykibocsá-

láthatjuk, hogy egyes esetekben mennyivel kell korrigálnunk a vaku fényét. Természetesen pl. egy közvetlenül a homokfal előtt ülő partifecske esetében, ahol a háttér nem engedi el a fényt, használhatjuk az automata állást. Figyeljünk arra is, hogy az idő múlásával valamelyest gyengül a lámpa fényereje. Ezért is szükséges a próba!

Nézzük most azt az esetet, amikor az ökörszem kap egy kis természetes fényt, pl. egy szűrt napfényt, ami azonban egy magában nem elég. Ebben az esetben elegendő egy lámpát használni, ami a főfényt fogja adni, a gyenge napfény pedig derít. Ezt a megoldást egyébként csak

Örvös légykapó

A szerző felvétele

tást – vagyis nem a fény erejét szabályozza, hanem a megvilágítás időtartamát. A fenti esetben azonban a lámpától 80 cm-re lévő ökörszem túl kicsi, ezért kevés fény verődik róla vissza, a fény nagy része elszáguul a semmibe. A szenzor kevés visszajelzést kap, tehát hosszúra fogja választani a megvilágítási időt. Az eredmény: az ökörszem túl lesz exponálva. Ezért ilyenkor manuális állásban kell használnunk a lámpákat. Célszerű otthon, hasonló körülményeket teremtvén egy próbatekerceset ellőni, amin

akkor célszerű választani, ha a természetes fény ellenfényként van jelen, s szemből adhatjuk a főfényt. Olyan eset is előfordulhat, hogy a madarunkat hátulról erős napfény éri, vagyis teljes ellenfényben van. Ilyenkor is deríthetünk vakuval, de arra vigyázzunk, hogy a főfény és a derítőfény között 2–3 blendeérték legyen.

Tehát lefényképeztük az ágon ülő ökörszemet. Szeretnénk azonban röptében is lefotózni, amint elugrik az ágról. Mit kell tennünk? Először is meg kell néz-

nünk, hogy legtöbbször melyik irányban és milyen módon száll el. Ezután úgy kell beállítanunk a lessátrunkat, hogy annak frontoldala, vagyis a filmsíkunk párhuzamos legyen a röppályával. Vegyük megint az első esetet, amikor nincs elegendő természetes fény. Az első esethez hasonlóan beállítjuk a két lámpánkat, de ahhoz, hogy röptében megállíthassuk a madarat, le kell rövidítenünk a villanási időt.

Sajnos nagyon kevés villanó létezik, amelyik erre alkalmas, de évekkal ez előtt lehetett kapni egy Sunpak nevű vakut, amelyiknél mód volt rá, hogy tetszés szerinti időhosszal dolgozzunk. A vakuk villanási időhossza általában a másodperc 600–800-ad része. Ez azonban nem elég rövid idő ahhoz, hogy egy, a filmsíkkal párhuzamosan repülő ökörszemet, vagy cinkét „megállítson”. Tapasztalatom szerint ehhez kb. a másodperc 3000-ed része szükséges, vagyis elképzelhetetlenül rövid villanási idő. Ez megköveteli a nagyobb kulcsszámú vaku használatát, vagy azt, hogy az előbbi lámpát mintegy 40–60 cm-re berakjuk a témához. Természetesen a villanási idővel lehet „játszani”, hiszen nem túl szép, ha a madár teljesen le van „merevedve” a képen, sokkal életszerűbb, ha pl. a szárnyvégek be vannak mozdulva. Ezt úgy érhetjük el, hogy némileg meghosszabbítjuk a megvilágítás időtartamát.

Az is előfordulhat, hogy a madár kap valamennyi természetes fényt. Nos, ekkor könnyen megeshet, hogy madarunk kétszer exponálódik be, ugyanis egyszer beexponálja – ha csak gyengén is – a természetes fény, majd beexponálja a vakufény. A két beexponálás között azonban a madár továbbrepült, ezért két kon-

túrja lesz. (A gépek 60-adra vagy 125-ödre vannak szinkronizálva, és ebbe az időtartományba villan bele a vaku – amikor még nyitva van a redőnyzár! Ha van elegendő kinti fény, exponálás közben pl. 60-ad másodpercig is nyitva marad a zár. A kinti fény az expozíciós idő első felében beexponálja a madarat, majd valahol az idő második felében elvillan a vaku is, és 3000-ed másodperc alatt még egyszer ráexponálja a filmre az ökörszemet. Az eredmény egy „dupla madár”.) Ezt csak úgy tudjuk kivédeni, ha a vaku és a kinti fényhez szükséges blendenyílás között minimum 3 blendeérték különbség van, természetesen a vakufény javára.

Még egy dologra figyelemmel kell lennünk. A repülő ökörszemet biztosan nem fogjuk tudni „elkapni”, ha az objektíven keresztül nézzük. Ezért be kell állítani az élességet a repülési síkra, be kell néznünk, hogy mekkora területet fed le az expozíció, és a gép mellett kinézve a sátorból be kell látnunk az egész repülési útvonalat, vagyis az indulás és a képből való kirepülés teljes hosszát. Ezután már csak gyakorolnunk kell, hogy mennyivel korábban nyomjuk meg a távkioldót ahhoz, hogy a madár a kockán legyen. Általában egy fél képmezőt és legalább három tekerets „tanulmányfilmet” rá kell tartanunk.

És most nézzük a fentiek technikai kivitelezését, ami egyáltalán nem egyszerű. Van tehát két lámpánk és egy akkumulátorunk, amiről a lámpák üzemelnek. Mint az elején már írtam, hosszú szinkronkábelekre lesz szükségünk, hiszen a lessátrunk a madártól 6–8 m-re és a vakuktól is jó távol van. Ha lehet, az akkumulátort tartjuk magunk mellett és

hosszú tápkábeleket használjuk, mert így kikapcsolhatjuk a telepet, amikor a madár távol van. Ha több akkumulátort tudunk szerezni, az csak előny. Ha olyan vakunk van, amibe mindkét lámpa csatlakoztatható, akkor azok működtetése nem probléma, ha azonban csak az egyik, akkor két módon oldhatjuk ezt meg. Az egyik esetben vásároljunk egy többágú vakuelosztót és egy pót-szinkronzsinórt. A lámpánkból kijövő szinkronzsinórt csatlakoztatjuk az elosztóhoz, majd a gépünket és az elosztót összekötjük a pót-zsinórral. A másik esetben vásároljunk egy szenzoros érzékelőt, és helyezzük a szinkronzsinórral a gépünkhöz kapcsolt lámpa fényének útjába. Egy másik szinkronzsinórral összekötjük a szenzort és a második lámpát, így azt az első lámpa fénye fogja működéskébe hozni. Vigyázzunk arra, hogy az egyes csatlakozások megfelelőek legyenek, célszerű fekete szigetelőszalaggal rögzíteni őket, nehogy munka közben szétessenek. Arra is vigyázzunk, hogy a zsinórok ne lobjanak, mert ez zavarná a madarat.

A természetfényképezésnél tehát – legalábbis a madarak esetében – a vaku használata nem egyszerű feladat, sok munkával jár, és mindezt úgy kell elvégezni, hogy a legkisebb mértékben járjon együtt az adott madár zavarásával.

A növények, bogarak vakuzásáról a következő számunkban olvashattok.

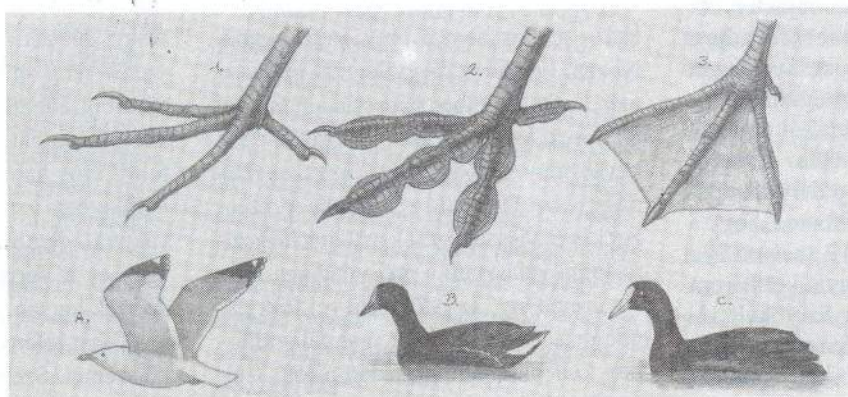
Péchy Tamás

Helyreigazítás. Előző számunkban egy törekeny gyíkot ábrázoló fotó sajnos fejfelé lefelé került a 12. oldalra. Olvasóinktól és a kép készítőjétől elnézést kérünk.

Rejtvény

Melyik láb melyik madárhoz tartozik? Írd meg nekünk!

Határidő: 1995. június vége. A helyes megfejtők között könyveket sorsolunk ki.

Szöveg és grafika: Zsoldos Márton

A gyurgyalag

Egyike a legszínompásabb és legkésőbbben érkező madarainknak. Május első felében tér haza teletőhelyéről és csak június elején kezd neki a kotlásnak. Ugyanakkor augusztus közepén-végén már újra úton van.

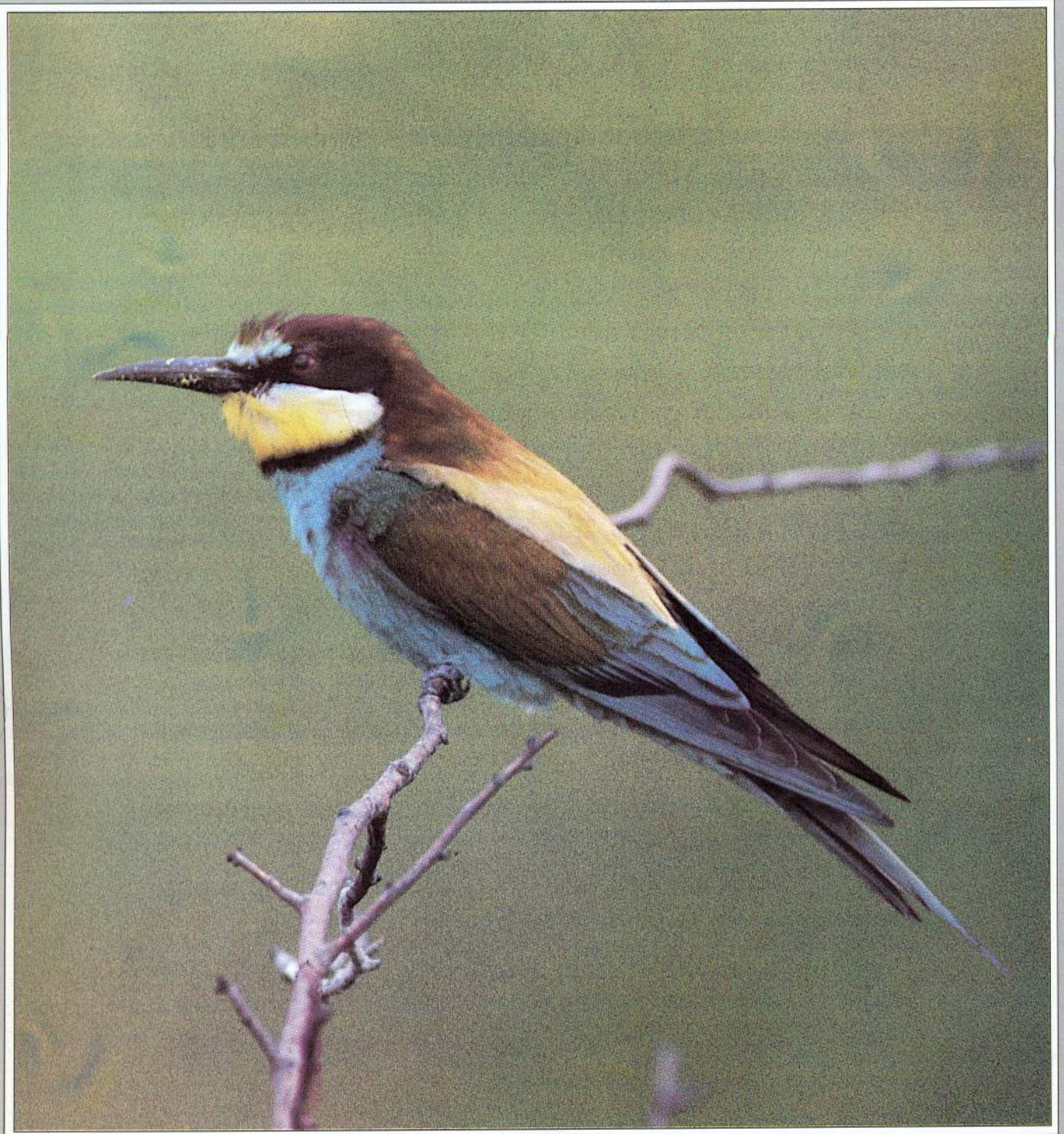
A vidéki ember mindig is ismerte, a városiaknak azonban idegenül cseng furcsa neve. A régi írásokban 1525 körül lehető fel először „gyürgyalag” néven. A név hangutánzó eredetű, a madár gyurr-gyurr hangját utánzó hangsorból alakult ki. Az ország egyes tájegységei szerint több elnevezése is van. A Balaton környéki vidéken „gyurgyóká”-nak hívja a népi nyelv, míg a Tisza mentén „piripó”-nak -- ami egyébként 1794-ben jelent meg először az írásos anyagokban. Több nevében felbukkan a fecske szó, mint pl. a Csallóközben használatos „török fecske” vagy a „fecskekirály” elnevezésben. Szabolcs-Szatmár megyében használatos a „méhészmadár”, és innen ismerjük a „méhészbanka, méhészgyurgyalag, méhészke” neveit is. Pozsony környékén „putypuruty” névvel illették, de ismeretes még a „magyar papagáj”, „fellegi fetske”, vagy pl. Lónya környékéről a „parti rigó” vagy „földi rigó”, ez utóbbi néven Debrecen környékén volt ismert.

Napjainkra a gyurgyalag meglehetősen megfogyatkozott. A fészkelésre alkalmas partfalakban szinte mindenütt ott találhatjuk, ám a valamikori nagy telepek végleg eltűntek.

Fokozottan védett.

J&B
RARE

SCOTCH WHISKY

JB
1951